

TERESA KOWALEWSKA

TOMASZ MAĆKOWSKI

„ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI”

PROGRAM NAUCZANIA OGÓLNEGO HISTORII
W KLASACH I–III GIMNAZJUM

© Copyright by Wydawnictwo Era Sp. z o.o. 2009
ul. Spacerowa 50, 83-010 Straszyn k. Gdańska
Wydanie I.

Koordinacja prac: Iwona Miklikowska. Redakcja merytoryczna: Michał Błaut.
Współpraca redakcyjna: Katarzyna Ambroziak, Jarosław Błochowiak, Monika Niedożytko.
Konsultacje merytoryczne i dydaktyczne: dr hab. Stanisław Roszak, prof. UMK w Toruniu.

Dystrybucja: Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
www.nowaera.pl, e-mail: nowaera@nowaera.pl, tel. 0 801 88 10 10

Spis treści

1. Ogólna charakterystyka programu nauczania „Śladami przeszłości” czyli dlaczego warto pracować z serią „Śladami przeszłości”	4
2. Założenia dydaktyczne i wychowawcze programu „Śladami przeszłości” o nowoczesnym podejściu „Śladów przeszłości” do przedmiotu, dostosowanym do wymagań współczesnej kultury i możliwości ucznia.....	5
3. Zgodność „Śladami przeszłości” z podstawą programową kształcenia ogólnego jak skutecznie i zgodnie z wytycznymi nowej podstawy zorganizować pracę na lekcjach historii w gimnazjum.....	7
4. Treści przedmiotu <i>historia</i> zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego wykaz wymagań stawianych gimnazjalistom przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.....	9
5. Cele kształcenia i wychowania jakie umiejętności zdobędzie uczeń dzięki serii „Śladami przeszłości”.....	16
6. Materiał nauczania „Śladami przeszłości” wraz z odniesieniami do podstawy programowej czyli czytelny rozkład kolejnych tematów i konkretnych zagadnień w ciągu trzech lat nauki.....	18
7. Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych ze „Śladami przeszłości” dokładne wskazówki dotyczące efektywnego i atrakcyjnego dla gimnazjalistów nauczania historii oraz opis metod dydaktycznych.....	43
<ul style="list-style-type: none">• Pogadanka• Opowiadanie• Praca z tekstem podręcznika• Dyskusja dydaktyczna• Dyskusja punktowana• Dyskusja panelowa• Debata „za” i „przeciw”• Burza mózgów• Metoda tekstu przewodniego• Mapa mentalna• Drama• Projekt• Metaplan• Wycieczka• Drzewko decyzyjne• Portfolio• Jigsaw-puzzle• Analiza SWOT• Ranking diamentowy• Praca z tekstem źródłowym• Praca ze źródłem ikonograficznym• Praca z mapą	
8. Zakładane osiągnięcia uczniów dzięki „Śladom przeszłości” o tym, co powinien wiedzieć i umieć uczeń po zrealizowaniu poszczególnych tematów.....	54
9. Proponowane formy kontroli oraz metody oceny osiągnięć uczniów czyli jak obiektywnie sprawdzać i oceniać postępy w nauce.....	60

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU „ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI”

Program „Śladami przeszłości” przeznaczony jest do nauczania historii w klasach I–III gimnazjum. Został opracowany według Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 stycznia 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia (DzU nr 4, poz. 18, z 15 stycznia 2009 r.). Jest także zgodny z Zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (2008/C111/01). Ponadto prezentowany program ściśle dostosowano do serii podręczników „Śladami przeszłości” Wydawnictwa Nowa Era

Na trzecim etapie edukacji uczniowie powinni zdobyć wiedzę historyczną dotyczącą okresu od prehistorii do I wojny światowej oraz umiejętności ujęte w podstawie programowej w postaci trzech grup celów ogólnych: chronologii historycznej, analizy i interpretacji historycznej, tworzenia narracji historycznej.

Choć uczeń gimnazjum ma już za sobą kurs historii i społeczeństwa w szkole podstawowej, to poznał dzięki niemu jedynie wybrane fragmenty dziejów. Po wprowadzeniu reformy programowej zasadniczym etapem zdobywania wiedzy historycznej oraz umiejętności związanych z edukacją historyczną stała się nauka w gimnazjum. W zaprezentowanym programie materiał nauczania dla tego etapu kształcenia, zgodnie z podstawą programową, został uporządkowany w sposób chronologiczny. Treści nauczania podzielono na tematy, które w praktyce można dostosować do poszczególnych jednostek lekcyjnych. Zagadnienia te zostały pogrupowane w działy problemowe o zbliżonej wielkości, co pozwala usystematyzować całoroczną pracę i wyznacza w sposób logiczny terminy powtórzeń materiału oraz prac klasowych. W niektórych rozdziałach konieczne było oddzielenie kwestii dotyczących historii Polski od faktów z historii powszechnej. Starano się to jednak uczynić w taki sposób, aby zachować spójność przedstawionych wydarzeń i umieścić je w szerszym kontekście historycznym. W programie zostały uwzględnione wszystkie najważniejsze wydarzenia z historii Polski i świata, które pozwolą zrozumieć przyczyny oraz skutki wielu procesów historycznych. Treści dobrano i ułożono tak, aby uczeń mógł sobie wyobrazić przeszłość, powiązać fakty oraz zapamiętać postacie, które odegrały istotną rolę w poszczególnych zdarzeniach. Ułatwi mu to stworzenie własnego obrazu historii, a także poznanie przyczyn i skutków określonych wydarzeń oraz ich wpływu na współczesność.

Zamysłem autorów programu „Śladami przeszłości” było dążenie do zintegrowania kształcenia przedmiotowego z wiedzą i zachowaniami kształtowanymi przez życie rodzinne, środki masowego przekazu i najbliższe otoczenie. Zwrócono uwagę na takie wartości, jak: dobro, sprawiedliwość, szacunek dla innych czy roztropność. Wiedza historyczna łączy się tu także z kształtowaniem postawy poszanowania dla rodzinnego kraju i małej ojczyzny oraz dumy z dziedzictwa kulturowego i osiągnięć narodu polskiego.

2. ZAŁOŻENIA DYDAKTYCZNE I WYCHOWAWCZE PROGRAMU „ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI”

Główną koncepcją programu „Śladami przeszłości” jest **kształtowanie umiejętności korzystania z posiadanych wiadomości podczas rozwiązywania problemów oraz wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji**. W świetle nowej podstawy programowej istotnym celem kształcenia staje się rozumienie i przetwarzanie szeroko pojętych tekstów kultury. Ważne okazuje się także pojmowanie przez uczniów istoty procesów dziejowych oraz rozwijanie w nich umiejętności krytycznej i twórczej refleksji wobec otaczającej rzeczywistości. Warto zwrócić uwagę na to, aby zbyt rozbudowana faktografia nie przysłoniła najistotniejszych treści, a jej przyswajanie nie zastąpiło kształtowania najważniejszych umiejętności. Tradycyjne i faktograficzne nauczanie historii odwoływało się przede wszystkim do XIX-wiecznej myśli dydaktycznej. Tymczasem w XX w. wyraźnie zaczął zmieniać się sposób postrzegania procesów historycznych i pisania o dziejach, a co najważniejsze – zmienili się również uczniowie. Na to, jak młode pokolenie przyswaja wiedzę, wpływa otaczająca je rzeczywistość. Dla uczniów ery internetu mało urozmaicony przekaz w krótkim czasie staje się nużący i trudny w odbiorze. W nauczaniu większą rolę odgrywają zatem m.in. przekazy ikonograficzne pomagające zrozumieć różne procesy historyczne. Służą temu również dołączane do podręczników płyty CD, na których znajdują się dodatkowe informacje oraz gry i programy edukacyjne. Dzięki nim uczeń może pogłębić swoją wiedzę, a także zdobyć umiejętność odczytywania i interpretacji różnorodnych źródeł informacji.

Taki sposób nauczania wymaga jednak podjęcia dodatkowych starań. Wiążą się one z rozwijaniem umiejętności czytania ze zrozumieniem, które sprawia uczniom wiele problemów. Zwłaszcza teksty historyczne, zawierające słownictwo nieużywane na co dzień, są pod tym względem wyjątkowo trudne. Edukacja historyczna powinna zatem brać pod uwagę również pragmatyczne wartości nauczania i zmierzać do tego, by uczniowie zdobywając wiedzę i kształtując umiejętności, zrozumieli społeczną, kulturową i cywilizacyjną genezę otaczającej rzeczywistości.

W prezentowanym programie szczególną uwagę zwrócono także na rozwijanie idei społeczeństwa obywatelskiego. Lekcje historii odgrywają bowiem istotną rolę w kształtowaniu tożsamości społecznej i narodowej oraz świadomości obywatelskiej. Pozwalają ukazać pozytywne wzorce patriotyczne, a na przykładach historycznych wyjaśnić, skąd się bierze siła społeczeństwa obywatelskiego i jego dobrobyt.

W wyniku poznawania przez młodych Polaków innych krajów Unii Europejskiej, np. dzięki wymianom szkolnym czy wyjazdom na studia, zaczęły się kształtować nowe potrzeby edukacyjne. Dlatego w nauczaniu historii ważne miejsce powinno zajmować zagadnienie polskiej tożsamości narodowej na tle szybko postępującej integracji społeczeństwa polskiego ze Wspólnotą Europejską. Tożsamość ta powinna być silna i mieć pozytywny charakter. Można ją kształtować m.in. przez zwrócenie większej uwagi na zagadnienia dotyczące wkładu Polski w rozwój cywilizacji europejskiej, takie jak: dziedzictwo wielokulturowości, tolerancji, ideałów wolności i suwerenności narodowej. Ważne jest także znaczenie państwa polskiego jako łącznika między tradycją Wschodu i Zachodu.

Istotny element prezentowanego programu stanowi aksjologia pedagogiczna. Wiadomości zawarte w podręcznikach nie mogą ograniczać się wyłącznie do przedstawiania politycznych dziejów Europy. Nacisk należy położyć na dziedzictwo filozoficzne, religijne, kulturowe, ustrojowe oraz ekonomiczne, które stało się podstawą utworzenia Wspólnoty Europejskiej. Nie wolno również pomijać wkładu Polaków w ów proces. Dlatego struktura podręcznika musi odzwierciedlać wzajemne relacje dotyczące tych zjawisk. W historii powszechnej należałoby wówczas zwrócić większą uwagę na zapoznanie uczniów z religią, kulturą, nauką oraz życiem codziennym w dawnych wiekach. Tematy związane z tymi zagadnieniami lepiej oddają ducha epoki i stają się dzięki temu ciekawsze dla młodzieży. Pozwalają także na wszechstronne przekazywanie wiedzy o przeszłości oraz rozwijanie zainteresowań uczniów.

Program „Śladami przeszłości” ma pomóc wychować nowoczesnego i aktywnego obywatela, szanującego wartości obywatelskie, tolerancyjnego, samodzielnego oraz świadomego swojej tożsamości narodowej i europejskiej. Dlatego podkreśla się w nim wagę wychowania uczniów w duchu:

- rozumienia znaczenia wartości obywatelskich, humanistycznych i uniwersalnych, takich jak: wolność, pokój, odpowiedzialność, dobro, sprawiedliwość, uczciwość, solidaryzm społeczny;

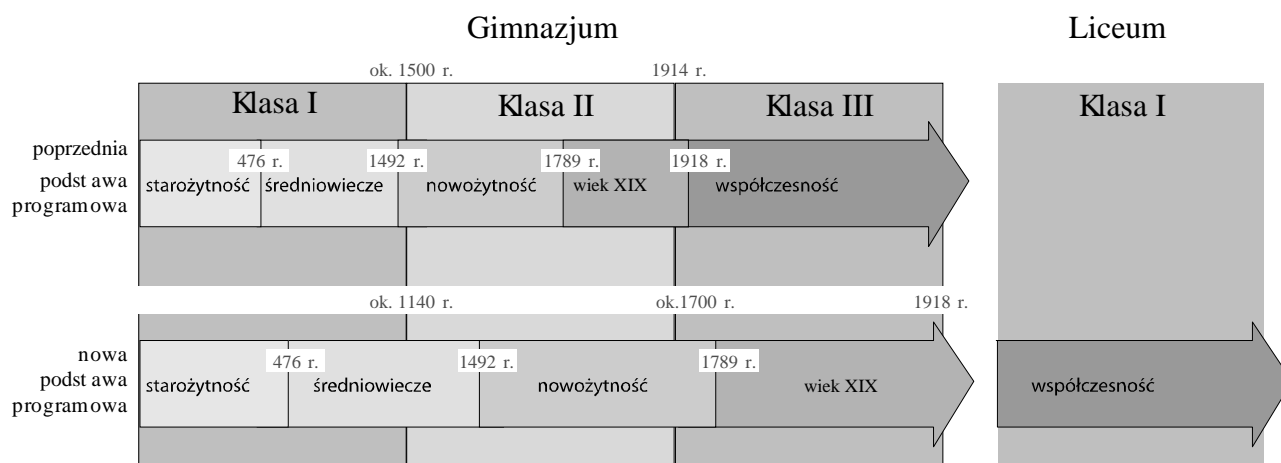
- kształtowania aktywności społecznej (wdrażanie uczniów do samodzielnego działania i aktywności obywatelskiej, rozwijania kreatywności oraz dążenia do realizacji własnych potrzeb i aspiracji; kształcenie samodzielnych postaw i umiejętności wypowiedzi; respektowanie zasad demokratycznego uczestnictwa w życiu publicznym);
- rozwijania tożsamości narodowej i europejskiej (szacunek dla dziedzictwa narodowego i europejskiego, tradycji oraz kultury; ukazywanie wkładu narodowego w dziedzictwo ogólnoeuropejskie i wpływu tego dziedzictwa na kulturę polską);
- kształtowania tolerancji oraz poszanowania dla innych poglądów i odmienności kulturowej (przygotowanie do współpracy i zrozumienia międzynarodowego, nauczanie szacunku dla każdego człowieka, pluralizm poglądów);
- samodzielnej aktywności edukacyjnej i kształcenia ustawicznego (rozwijanie własnych zainteresowań, umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy ze środków masowego przekazu, samodoskonalenie i samorealizacja).

3. ZGODNOŚĆ „ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI” Z PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO

Nowa podstawa programowa zobowiązuje do pogłębionego i wszechstronnego oglądu zjawisk historycznych. Świadczy o tym sformułowanie celów szczegółowych nauczania w trzydziestu dziewięciu chronologicznie uszeregowanych jednostkach tematycznych (treść dostępna na s. 9). Cały wiek XX został przeniesiony do szkół ponadgimnazjalnych. W wyniku tego **dotychczasowy podział chronologiczny, obowiązujący w gimnazjum, musi ulec zmianie**. Oczywiście, będzie istniała pokusa rozszerzania treści w taki sposób, aby pozostawić tradycyjne cezury czasowe. Zabieg ten spowoduje jednak powrót do podejścia faktograficznego i okaże się sprzeczny z zapisami nowej podstawy programowej. **Co więcej, zachowanie tradycyjnych przedziałów czasowych znacznie utrudni proces nauczania i ograniczy kształcenie umiejętności**. Nauczyciel bowiem nadal będzie realizował materiał w pośpiechu.

Propozycja cezur przedstawiona w programie „Śladami przeszłości” pozostawia nauczycielowi i uczniowi czas niezbędny dla pełnej realizacji celów kształcenia związanych nie tylko ze zdobywaniem wiedzy, lecz także z rozwijaniem umiejętności. Liczba rozdziałów i jednostek tematycznych (materiał nauczania na s. 19) zapewnia logikę i ciągłość narracji, a jednocześnie ogranicza rolę przekazywania wiedzy encyklopedycznej na rzecz kształcenia umiejętności. Trzeba pamiętać, że wiele treści, zwłaszcza dotyczących epok wcześniejszych, uczeń pozna tylko raz w całym cyklu kształcenia. Z tego powodu konieczna jest ich bardziej wnikliwa analiza.

Na zamieszczonym schemacie przedstawiono różnice między przedziałami czasowymi określonymi w poprzedniej i aktualnie obowiązującej podstawie programowej.

Program „Śladami przeszłości” przewiduje następujący podział treści nauczania w gimnazjum:

- **klasa I** – prahistoria, historia starożytna, historia średniowiecza (do rozbitcia dzielnicowego),
- **klasa II** – historia średniowiecza (od rozbitcia dzielnicowego), historia XVI i XVII wieku,
- **klasa III** – historia XVIII i XIX wieku.

Szczególną uwagę należy zwrócić na wiedzę i umiejętności, które, zgodnie z podstawą programową, uczeń musi zdobyć na trzecim etapie kształcenia, oraz na wiadomości mające istotne znaczenie dla rozwijania tożsamości i kształtowania sfery wartości. Stwarza to większe możliwości zastosowania efektywnych metod dydaktycznych, które pomagają angażować młodzież w pracę podczas lekcji.

Zaproponowane w programie rozwiązania pozwalają na kształcenie kompetencji nie tylko przydatnych podczas poznawania przeszłości i przyswajania wiedzy historycznej, lecz także rozwijających aktywny i krytyczny stosunek młodzieży do otaczającej rzeczywistości. Ważną rolę w procesie nabywania tej zdolności odgrywają teksty źródłowe, często umieszczane w podręcznikach. Dzięki zmianom w zakresie materiału dla gimnazjum nauczyciele zyskują czas, aby kształcić u uczniów krytyczne podejście do informacji zawartych w tego typu źródłach. Oznacza to, że nie trzeba ograniczać się do odczytania podstawowych wiadomości i można rozwijać umiejętność

czytania ze zrozumieniem, interpretacji tekstów, rozpoznawania intencji nadawcy, odróżniania faktów od opinii oraz prawdy historycznej od fikcji, a także dostrzegania perswazji i manipulacji. Nauka krytycznego odbioru informacji wymaga jednak dużego wysiłku i konsekwentnych działań ze strony nauczyciela.

Takie ujęcie tematyki historycznej jest zgodne z nowoczesną myślą dydaktyczną oraz z przekonaniem o wszechstronnej roli historii w życiu społecznym. Niezwykle ciekawe dla młodych ludzi mogą być m.in. dodatkowe informacje na temat pracy badaczy przeszłości. Należy także wzbudzać zainteresowanie młodzieży procesami badawczymi oraz wyjaśniać, na czym polega krytyczny stosunek do źródeł informacji oraz w jaki sposób sprawdza się wiarygodność świadków historii i autentyczność artefaktów. Historycy bowiem nie tylko objaśniają procesy zachodzące współcześnie, lecz także pomagają w zrozumieniu odmienności kulturowych. Stają się „tłumaczami kultur” w epoce globalizacji. Jeżeli uczeń zrozumie te wszystkie zjawiska, to historia stanie się dla niego fascynującą opowieścią o dziejach.

Cezury czasowe w serii „Śladami przeszłości”

Klasa	Układ treści	Materiał nauczania	Liczba jednostek tematycznych
I	prahistoria, historia starożytna, historia średniowiecza (do rozbitcia dzielnicowego)	Przedstawiony materiał pozwala na poznanie podstawowych terminów dotyczących najdawniejszych epok oraz zapoznanie się z dziedzictwem antyku, chrześcijaństwa, świata arabskiego, Bizancjum i Polski Piastów; daje także podstawę do zrozumienia ciągłości procesów historycznych.	39
II	historia średniowiecza (od rozbitcia dzielnicowego), historia XVI i XVII wieku	Prezentowane treści ukazują dziedzictwo kultury średniowiecza, odrodzenia i baroku oraz dają pełny obraz procesów historycznych epoki nowożytnej.	39
III	historia XVIII i XIX wieku	Przedstawione zagadnienia dotyczą rozwoju myśli oświecenia i przemian społecznych oraz politycznych XVIII wieku, a także procesów modernizacji i przemian społeczno-politycznych w XIX wieku.	36

4. TREŚCI PRZEDMIOTU *HISTORIA* ZAWARTE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO

Prezentowany program nauczania jest zgodny z założeniami zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U nr 4, poz. 17, z 15 stycznia 2009 r.), a także ze standardami wymagań będącymi podstawą przeprowadzania egzaminów w ostatnim roku nauki w gimnazjum.

Na realizację treści nauczania w gimnazjum przewidziano 6 godzin w tygodniu dla trzyletniego cyklu nauki. Oznacza to, że na realizację programu należy przeznaczyć 2 godziny tygodniowo w każdej klasie. Tematy lekcji powtórzeniowych nauczyciel ustala samodzielnie, w zależności od poziomu wiedzy zespołu klasowego, możliwości percepcyjnych uczniów oraz konieczności utrwalenia wiadomości.

Poniżej przytoczono fragment rozporządzenia (Dz. U. nr 4, poz. 17, z 15 stycznia 2009 r., s. 128–135), dotyczący treści nauczania przedmiotu „historia”.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

Uczeń sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa; dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń tworzy narrację historyczną, integrując informacje pozyskane z różnych źródeł; tworzy krótkie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Najdawniejsze dzieje człowieka. Uczeń:

- 1) porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i opisuje skutki przyjęcia przez człowieka trybu osiadłego;*
- 2) wyjaśnia zależności pomiędzy środowiskiem geograficznym a warunkami życia człowieka.*

2. Cywilizacje Bliskiego Wschodu. Uczeń:

- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytnej Mezopotamii i Egiptu;*
- 2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie;*
- 3) wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw;*
- 4) rozpoznaje typy pisma wykształcone na terenie Mezopotamii i Egiptu.*

3. Starożytny Izrael. Uczeń:

- 1) charakteryzuje podstawowe symbole i główne zasady judaizmu;*
- 2) wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem, odwołując się do przykładów.*

4. Cywilizacja grecka. Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ środowiska geograficznego na gospodarkę i rozwój polityczny starożytnej Grecji;
- 2) umiejscawia w czasie i porównuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Sparcie i Atenach peryklejskich;
- 3) charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie.

5. Cywilizacja rzymska. Uczeń:

- 1) umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie;
- 2) wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych;
- 3) podaje przykłady wpływu kultury greckiej na kulturę rzymską;
- 4) rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku starożytnego państwa rzymskiego.

6. Dziedzictwo antyku. Uczeń:

- 1) charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze;
- 2) podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziaływały na cywilizację współczesną.

7. Chrześcijaństwo. Uczeń:

- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa;
- 2) wskazuje przyczyny i przykłady prześladowania chrześcijan w państwie rzymskim.

8. Arabowie i świat islamski. Uczeń:

- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni kierunki i zasięg podbojów arabskich;
- 2) opisuje podstawowe zasady i symbole islamu;
- 3) wyjaśnia rolę Arabów w przekazywaniu dorobku kulturowego pomiędzy Wschodem a Zachodem.

9. Początki cywilizacji zachodniego chrześcijaństwa. Uczeń:

- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni monarchię Karola Wielkiego, Państwo Kościelne oraz Cesarstwo w Europie Zachodniej;
- 2) charakteryzuje działalność Karola Wielkiego i wyjaśnia, na czym polegał renesans karoliński;
- 3) charakteryzuje główne idee uniwersalnego cesarstwa Ottona III;
- 4) opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską w X-XI w.

10. Bizancjum i Kościół wschodni. Uczeń:

- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie;
- 2) charakteryzuje rolę Bizancjum jako kontynuatora cesarstwa rzymskiego i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka);
- 3) wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI w.

11. Społeczeństwo średniowiecznej Europy. Uczeń:

- 1) rozpoznaje typowe instytucje systemu lennego;
- 2) wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu;
- 3) charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu.

12. Kultura materialna i duchowa łacińskiej Europy. Uczeń:

- 1) wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa;*
- 2) porównuje główne elementy kultury rycerskiej i kultury miejskiej;*
- 3) rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu.*

13. Polska pierwszych Piastów. Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów;*
- 2) wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej;*
- 3) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji w Polsce;*
- 4) ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury.*

14. Polska dzielnicowa i zjednoczona. Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni Polskę w okresie rozbitcia dzielnicowego;*
- 2) opisuje postanowienia statutu Bolesława Krzywoustego;*
- 3) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów;*
- 4) opisuje zmiany społeczno-gospodarcze w epoce rozbitcia dzielnicowego i dostrzega związki pomiędzy rozwojem ruchu osadniczego a ożywieniem gospodarczym;*
- 5) ocenia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;*
- 6) charakteryzuje zmiany struktury społeczno-wyznaniowej Królestwa Polskiego po przyłączeniu ziem ruskich.*

15. Polska w dobie unii z Litwą. Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;*
- 2) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów;*
- 3) charakteryzuje rozwój uprawnień stanu szlacheckiego.*

16. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii;*
- 2) ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata.*

17. Humanizm i renesans. Uczeń:

- 1) wyjaśnia źródła rozwoju kultury renesansu oraz opisuje jej charakterystyczne cechy;*
- 2) charakteryzuje największe osiągnięcia: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika i Galileusza;*
- 3) ocenia rolę druku dla upowszechniania idei renesansu oraz rozwoju cywilizacji europejskiej.*

18. Rozłam w Kościele zachodnim. Uczeń:

- 1) wymienia czynniki, które doprowadziły do rozłamu w Kościele zachodnim;*
- 2) opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia*

okoliczności powstania kościoła anglikańskiego;

3) wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i wskazuje postanowienia służące wzmocnieniu katolicyzmu.

19. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów. Uczeń:

1) ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów;

2) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą i jej główne postanowienia oraz wskazuje na mapie terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;

3) charakteryzuje stosunki wyznaniowe w państwie polsko-litewskim i wyjaśnia ich specyfikę na tle europejskim;

4) przedstawia największe osiągnięcia piśmiennictwa polskiego epoki renesansu, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego;

5) rozpoznaje reprezentatywne obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu.

20. Społeczeństwo i ustroj Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:

1) wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej i charakteryzuje ich kompetencje;

2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia oraz główne założenia konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich;

3) przedstawia zasady wolnej elekcji;

4) ocenia charakter zmian systemu polityczno-ustrojowego Rzeczypospolitej w XVII w.;

5) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.

21. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w. Uczeń:

1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją;

2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;

3) ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne następstwa wojen w XVII w.;

4) wyjaśnia przyczyny i wskazuje przejawy kryzysu politycznego i społeczno-gospodarczego Rzeczypospolitej

w drugiej połowie XVII w.

22. Formy państwa nowożytnego. Uczeń:

1) charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustroj monarchii absolutnej;

2) wymienia, odwołując się do przykładu Anglii, główne cechy monarchii parlamentarnej;

3) porównuje monarchię parlamentarną z monarchią absolutną, uwzględniając zakres władzy monarszej, prawa i obowiązki poddanych, rolę instytucji stanowych (parlamentu);

4) wyjaśnia, na czym polegała specyfika ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle Europy.

23. Europa w XVIII w. Uczeń:

1) wymienia idee oświecenia i rozpoznaje je w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;

2) charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Rousseau;

3) porównuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.

24. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVIII w. Uczeń:

1) przedstawia przyczyny i przejawy kryzysu państwa polskiego w czasach saskich;

2) wyjaśnia zmiany położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII w.;

3) *charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Konarskiego i Stanisława Leszczyńskiego oraz dostrzega przejawy ożywienia w gospodarce i kulturze czasów saskich.*

25. *Bunt poddanych – wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Uczeń:*

- 1) *przedstawia przyczyny i następstwa wojny o niepodległość;*
- 2) *ocenia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych;*
- 3) *wymienia główne instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych i wyjaśnia, w jaki sposób konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy.*

26. *Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Uczeń:*

- 1) *przedstawia okoliczności powstania, zadania i osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;*
- 2) *sytytuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz postanowienia Konstytucji 3 maja;*
- 3) *wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i ocenia jej następstwa;*
- 4) *rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.*

27. *Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII w. Uczeń:*

- 1) *sytytuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;*
- 2) *przedstawia cele i następstwa powstania kościuszkowskiego;*
- 3) *rozdziela wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej.*

28. *Rewolucja francuska. Uczeń:*

- 1) *wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki;*
- 2) *wskazuje charakterystyczne cechy dyktatury jakobińskiej;*
- 3) *opisuje główne zasady ideowe rewolucji francuskiej zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.*

29. *Epoka napoleońska. Uczeń:*

- 1) *opisuje zmiany w Europie w okresie napoleońskim w zakresie stosunków społeczno-gospodarczych i politycznych;*
- 2) *wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego oraz opisuje cechy ustrojowe i terytorium Księstwa Warszawskiego;*
- 3) *ocenia politykę Napoleona wobec sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.*

30. *Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń:*

- 1) *przedstawia zasady i postanowienia kongresu wiedeńskiego, uwzględniając jego decyzje w sprawie polskiej;*
- 2) *wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w pierwszej połowie XIX w.*

31. *Rozwój cywilizacji przemysłowej. Uczeń:*

- 1) *wymienia charakterystyczne cechy rewolucji przemysłowej;*
- 2) *podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego;*
- 3) *identyfikuje najważniejsze wynalazki i odkrycia XIX w. oraz wyjaśnia następstwa ekonomiczne i społeczne ich zastosowania;*

4) opisuje zmiany w poziomie życia różnych grup społecznych w XIX w. na podstawie źródeł pisanych, ikonograficznych i statystycznych.

32. Europa i świat w XIX w. Uczeń:

- 1) opisuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
- 2) dostrzega podobieństwa i różnice w procesie jednoczenia Włoch i Niemiec;
- 3) wyjaśnia przyczyny i sytuuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;
- 4) ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw.

33. Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim. Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie nowy układ granic państw zaborczych na ziemiach polskich po kongresie wiedeńskim;
- 2) charakteryzuje ustrój Królestwa Polskiego;
- 3) ocenia osiągnięcia Królestwa Polskiego w gospodarce, kulturze i szkolnictwie.

34. Społeczeństwo dawnej Rzeczypospolitej w okresie powstań narodowych. Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe;
- 2) przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych;
- 3) rozróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych;
- 4) charakteryzuje główne nurty i postaci Wielkiej Emigracji.

35. Życie pod zaborami. Uczeń:

- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej;
- 2) charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców;
- 3) porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego;
- 4) przedstawia główne nurty życia politycznego pod zaborami w końcu XIX w.

36. Europa i świat na przełomie XIX i XX w. Uczeń:

- 1) przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego;
- 2) charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego;
- 3) przedstawia nowe zjawiska kulturowe, w tym narodziny kultury masowej i przemiany obyczajowe.

37. I wojna światowa i jej skutki. Uczeń:

- 1) wymienia główne przyczyny narastania konfliktów pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX w. oraz umiejscawia je na politycznej mapie świata i Europy;
- 2) charakteryzuje specyfikę działań wojennych ze szczególnym uwzględnieniem nowych środków technicznych.

38. Rewolucje rosyjskie. Uczeń:

- 1) wyjaśnia polityczne i społeczno-gospodarcze przyczyny wybuchu rewolucji w Rosji w 1917 r.;
- 2) wyjaśnia okoliczności przejścia przez bolszewików władzy w Rosji;
- 3) opisuje bezpośrednie następstwa rewolucji lutowej i październikowej dla Rosji oraz Europy;

4) *charakteryzuje reakcję Europy na wydarzenia w Rosji.*

39. *Sprawa polska w I wojnie światowej. Uczeń:*

1) *charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej oraz opisuje poglądy zwolenników różnych orientacji politycznych;*

2) *ocenia wysiłek zbrojny Polaków;*

3) *wyjaśnia międzynarodowe uwarunkowania sprawy polskiej.*

5. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Program stawia wiele szczegółowych celów edukacyjnych kształcenia i wychowania wynikających z podstawy programowej z 23 grudnia 2008 r. Do najważniejszych z nich należą: rozwijanie myślenia historycznego, pogłębianie wiedzy na temat dziejów Polski w powiązaniu z dziejami Europy i świata oraz dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych w procesie historycznym. Zrealizowanie poszczególnych celów edukacyjnych ma zapewnić uczniowi wszechstronny rozwój, a także przygotować go do aktywnego odbierania wiedzy historycznej oraz samodzielnej pracy intelektualnej z materiałem źródłowym. Dzięki szczegółowo określonym celom edukacyjnym młodzież uczy się patriotyzmu i szacunku do historii własnego państwa.

Szczegółowe cele edukacyjne

A. Cele kształcenia

- Rozwijanie wyobraźni historycznej.
- Ocenianie wydarzeń historycznych i formułowanie wniosków na ich temat.
- Analizowanie i synteza wiedzy historycznej.
- Kształtowanie myślenia historycznego i krytycyzmu wobec omawianych wydarzeń.
- Rozwijanie umiejętności dostrzegania złożoności związków przyczynowo-skutkowych.
- Nabycie umiejętności hierarchizowania wydarzeń historycznych.
- Poznanie procesu powstawania i rozwoju starożytnych państw europejskich.
- Ukazanie najważniejszych etapów rozwoju społeczeństwa.
- Poznanie funkcjonowania państwa polskiego na przestrzeni wieków.
- Ukazanie etapów rozwoju terytorialnego, administracyjnego, ustrojowego i gospodarczego państwa polskiego.
- Rozwijanie wiedzy na temat historii poszczególnych regionów Polski.
- Poznanie dziejów własnej miejscowości i regionu.
- Umiejętność powiązania dziejów Polski z dziejami Europy i świata.
- Kształtowanie umiejętności postrzegania wydarzeń z historii Polski w kontekście wydarzeń w Europie i innych częściach świata.
- Uświadomienie uczniowi jego wspólnoty kulturowej z dorobkiem cywilizacyjnym Europy.
- Kształtowanie umiejętności integralnego traktowania różnych aspektów wydarzeń historycznych.
- Rozumienie w sposób holistyczny różnych aspektów historii świata, Europy i Polski.
- Znajomość podstawowej terminologii, niezbędnej do rozumienia procesu historycznego.
- Umiejętność posługiwania się terminami: *czas* i *przestrzeń historyczna*.
- Rozróżnianie terminów: *naród* i *społeczeństwo*.
- Znajomość terminów i wartości niezbędnych do zrozumienia życia politycznego, gospodarczego i społecznego na przestrzeni wieków.
- Doskonalenie umiejętności swobodnego wypowiedzania się, dyskusowania, wysuwania hipotez, wygłaszania własnych ocen i opinii oraz właściwego argumentowania.
- Umiejętność skutecznej komunikacji.
- Doskonalenie umiejętności pracy w zespole.
- Nabycie umiejętności kreatywnego rozwiązywania problemów.
- Rozwijanie umiejętności łączenia wiedzy z różnych przedmiotów nauczania i korzystania z niej.
- Poznanie różnych sposobów opisu dziejów i kultury.
- Kształcenie umiejętności podziału, analizy i krytyki materiału źródłowego.
- Rozwijanie umiejętności pozwalających na samodzielną pracę intelektualną z materiałem historycznym.
- Określanie rodzajów źródeł historycznych.
- Poznanie możliwości różnych interpretacji źródeł historycznych.
- Dostrzeganie związków między różnymi źródłami historycznymi.
- Doskonalenie umiejętności praktycznego wykorzystania różnych źródeł informacji historycznej.
- Nabycie umiejętności odczytywania informacji z mapy historycznej, planu i wykresu.
- Kształcenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, także tych najnowszych (np. internet, płyty multimedialne).

- Uświadomienie uczniom znaczenia wynalazków i odkryć naukowych dla rozwoju cywilizacji.
- Ukazanie różnic i podobieństw między religiami świata.
- Scharakteryzowanie poszczególnych epok kulturalnych i stylów w architekturze.
- Dostrzeganie zmian, którym uległy wartości i normy życia publicznego na przestrzeni dziejów.
- Poznanie i zrozumienie funkcjonowania struktur państwowych i systemów politycznych.
- Poznanie i zrozumienie zasad funkcjonowania systemów gospodarczych.
- Dostrzeganie zmian, które na przestrzeni dziejów zachodziły w funkcjonowaniu instytucji prawnych i gospodarczych.
- Umiejętność charakteryzowania poglądów i ideologii z różnych okresów historycznych, a także osób z nimi związanych.
- Poznanie i zrozumienie przemian społecznych oraz ich wpływu na kształtowanie się stosunków politycznych.
- Ukazanie głównych etapów życia społecznego oraz najważniejszych wydarzeń wpływających na jego rozwój.
- Rozumienie znaczenia demokracji szlacheckiej.
- Poznanie procesu uzyskiwania praw politycznych przez poszczególne grupy społeczne.
- Znajomość ideologii powstałych w XIX w.
- Nabycie umiejętności porównywania i oceny różnych systemów politycznych.
- Wyjaśnienie cech systemów totalitarnych.

B. Cele wychowania

- Rozwijanie zainteresowania przeszłością.
- Wszechstronne rozwijanie osobowości.
- Tworzenie własnego systemu wartości opartego na historycznych tradycjach kultury i wzorcach osobowych.
- Rozbudzanie zainteresowania przeszłością Polski, a zwłaszcza historią własnego regionu.
- Rozwijanie tolerancji wobec osób o odmiennych poglądach.
- Kształtowanie postawy szacunku i tolerancji wobec innych wyznań.
- Rozróżnianie i ocenianie postaw człowieka.
- Kształtowanie postawy otwartości w wyrażaniu własnych sądów i opinii.
- Poszanowanie dla odmiennych sądów i opinii.
- Dokonywanie świadomych i odpowiedzialnych wyborów o charakterze moralnym.
- Wychowanie do uczestnictwa w kulturze.
- Przygotowanie do wypowiadania własnych poglądów na forum grupy.
- Doskonalenie umiejętności słuchania i rozumienia innych.
- Kształtowanie postawy patriotycznej wobec państwa, narodu, kultury i języka.
- Pogłębianie świadomości narodowej i obywatelskiej.
- Budzenie szacunku dla ojczyzny i symboli narodowych.
- Kształtowanie dumy z dziedzictwa kulturowego i osiągnięć narodu polskiego.
- Poszanowanie praw drugiego człowieka.
- Wykształcenie postawy szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego.
- Kształtowanie cnót obywatelskich – roztropności, męstwa, sprawiedliwości, umiarkowania.
- Kształtowanie aktywnych postaw społecznych wśród młodzieży.
- Uświadamianie uczniom ich obowiązków wobec ojczyzny.
- Kształtowanie postawy szacunku dla historii własnego kraju.
- Uświadomienie uczniom znaczenia wolności i niepodległości w życiu człowieka, narodu i państwa.
- Budzenie otwartości na potrzeby innych ludzi.
- Uświadomienie uczniom potrzeby respektowania norm współżycia społecznego.

6. MATERIAŁ NAUCZANIA „ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI” WRAZ Z ODNIESIENIAMI DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Materiał nauczania został ułożony chronologicznie i pogrupowany w działy problemowe, których celem jest rozwijanie u uczniów umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego. W niektórych rozdziałach konieczne było oddzielenie zagadnień dotyczących historii Polski od dziejów powszechnych. Starano się to jednak uczynić tak, aby zachować spójność przedstawionych wydarzeń i omawiać je w szerszym kontekście historycznym.

Klasa I gimnazjum

Temat	Materiał nauczania	Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:
Co to jest historia?	- historia i prahistoria – podział przeszłości - epoki historyczne – nazwy, charakterystyka i granice czasowe - źródła historyczne pisane i niepisane – cechy	- <i>sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie (...), dostrzega (...) ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym (III).</i>
Rozdział I: Początki cywilizacji		
1. Prahistoria człowieka	- etapy ewolucji człowieka i charakter zachodzących zmian - sposoby zdobywania pożywienia przez praludzi - tworzenie się pierwszych społeczności - najstarsze narzędzia i rola ognia - przykłady sztuki prahistorycznej: malowidła z jaskini Lascaux oraz Wenus z Willendorfu - antropologia fizyczna – sposoby badania dziejów człowieka - ewolucjonizm a kreacjonizm – teorie powstania gatunku ludzkiego	- <i>porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i opisuje skutki przyjęcia przez człowieka trybu osiadłego (1.1);</i> - <i>wyjaśnia zależności pomiędzy środowiskiem geograficznym a warunkami życia człowieka (1.2).</i>
2. Czas wielkich przemian	- rewolucja neolityczna - początki hodowli i rolnictwa - pierwsze duże osady – Çatal Höyük - początki wytopu metali – terminy: <i>epoka brązu i epoka żelaza</i> - pierwsze budowle monumentalne (Stonehenge) i początek religii pogańskich - związki między środowiskiem naturalnym a ewolucją kultury ludzkiej	- <i>porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i opisuje skutki przyjęcia przez człowieka trybu osiadłego (1.1);</i> - <i>wyjaśnia zależności pomiędzy środowiskiem geograficznym a warunkami życia człowieka (1.2).</i>
3. W kraju Sumerów	- rola dolin wielkich rzek w kształtowaniu się pierwszych państw na obszarze Żyznego Półksiężycy - korzyści i obciążenia wynikające dla społeczeństw z powstania państw - dokonania cywilizacyjne i kulturalne Sumeru - znaczenie terminów: <i>cywilizacja, miasto-państwo, król-kapłan, system irygacyjny, zikkurat, system dwunastkowy</i>	- <i>lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytnej Mezopotamii i Egiptu (2.1);</i> - <i>podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziaływały na cywilizację współczesną (6.2).</i>
4. Babilonia i Asyria	- cywilizacje Mezopotamii (babilońska, asyryjska) - osiągnięcia cywilizacyjne ludów Mezopotamii (architektoniczne, techniczne, militarne i naukowe) - ustrój państw starożytnej Mezopotamii	- <i>lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytnej Mezopotamii i Egiptu (2.1);</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - początki prawa na przykładzie Kodeksu Hammurabiego - wierzenia mieszkańców starożytnej Mezopotamii 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw (2.3); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
5. W Egipcie faraonów	<ul style="list-style-type: none"> - rola Nilu w kształtowaniu się egipskiej państwowości - organizacja państwa faraonów i rola władcy w Egipcie - dokonania Ramzesa II - struktura egipskiego społeczeństwa - funkcja kapłanów w państwie egipskim 	<ul style="list-style-type: none"> - lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizację starożytnej Mezopotamii i Egiptu (2.1); - charakteryzuje strukturę społeczeństwa (...) w Egipcie (2.2); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
6. Piramidy, mumie i hieroglify	<ul style="list-style-type: none"> - religia i wierzenia eschatologiczne starożytnych Egipcjan - kultura, sztuka i architektura Egipcjan - znaczenie terminów: <i>mumifikacja, mumia, sarkofag, piramida, hieroglify</i> - badania archeologiczne na przykładzie odkrycia grobowca Tutanchamona 	<ul style="list-style-type: none"> - lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizację starożytnej Mezopotamii i Egiptu (2.1); - charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie (2.2); - wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw (2.3); - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
7. Starożytny Izrael	<ul style="list-style-type: none"> - główne etapy dziejów starożytnego Izraela - dokonania Mojżesza, Dawida i Salomona - powstanie żydowskiej religii monoteistycznej i Biblii - znaczenie terminów: <i>niewola babilońska, Mesjasz, prorocy, Jahwe, dekalog, Tora</i> - wkład kultury żydowskiej w rozwój cywilizacji europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje podstawowe symbole i główne zasady judaizmu (3.1); - wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem, odwołując się do przykładów (3.2); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
8. Indie i Chiny	<ul style="list-style-type: none"> - dokonania cywilizacyjne mieszkańców doliny Indusu z miast Harappa i Mohendzo Daro 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej

	<ul style="list-style-type: none"> - narodziny i znaczenie buddyzmu - powstanie państwa chińskiego, jego zjednoczenie przez władców z dynastii Czin - działalność Konfucjusza - znaczenie terminów: <i>kasta, system kastowy, hinduizm, nirwana, Wielki Mur Chiński, armia terakotowa</i> 	<p><i>i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1);</i></p> <p><i>- podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).</i></p>
9. Od rysunków naskalnych do alfabetu	<ul style="list-style-type: none"> - przełomowy charakter wynalezienia pisma – początek cywilizacji - rodzaje pisma (piktogramowe, klinowe, alfabetyczne) - rola pisma w rozwoju cywilizacyjnym - techniki wykonywania napisów na tabliczkach glinianych i papirusie - dokonania Fenicjan i znaczenie fenickiego pisma dla cywilizacji europejskiej - sposoby odczytywania dawnego pisma, kamień z Rosetty i historia badań nad nim 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw (2.3); - rozpoznaje typy pisma wykształcone na terenie Mezopotamii i Egiptu (2.4); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
Rozdział II: Antyczna Grecja		
1. Świat Hellenów	<ul style="list-style-type: none"> - warunki naturalne Grecji i ich wpływ na kształtowanie się cywilizacji greckiej - cywilizacje w epoce brązu – minojska i mykeńska - powstanie miast-państw – sposób organizacji państwowej charakterystyczny dla starożytnej Grecji - przyczyny, przebieg i skutki kolonizacji greckiej - znaczenie terminów: <i>Hellada, Hellenowie, agora, kolonia, metropolia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia wpływ środowiska geograficznego na gospodarkę i rozwój polityczny starożytnej Grecji (4.1); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
2. Demokratyczne Ateny	<ul style="list-style-type: none"> - cechy i instytucje demokracji ateńskiej - organizacja społeczeństwa ateńskiego - rola agory w starożytnych Atenach - prawa obywateli Aten - przyczyny potęgi i bogactwa Aten - dokonania Peryklesa - znaczenie terminów: <i>demokracja, zgromadzenie ludowe, eklezja, sąd skorupkowy, ostrakon, Akropol</i> - różnice i podobieństwa między demokracją ateńską i współczesną 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: <i>filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1);</i> - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
3. W starożytnej Sparcie	<ul style="list-style-type: none"> - organizacja społeczeństwa spartańskiego - obyczaje Spartan i główne cechy wychowania spartańskiego - ustrój Sparty – prawo Likurga - dokonania militarne Spartan - znaczenie terminów: <i>Spartanie, heloci, periojkowie, geruzja, eforowie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - umiejscawia w czasie i porównuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Sparcie i Atenach peryklejskich (4.2); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
4. Wojny perskie	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny, przebieg (Maraton, Termopile, Salamina, Plateje) i skutki wojen grecko-perskich - antyczna taktyka oraz technika wojskowa - najwybitniejsze postacie z okresu wojen grecko-perskich: Miltiades, Leonidas, Temistokles, 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – <i>język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie (4.3);</i>

	<p>Dariusz I Wielki, Kserkses</p> <ul style="list-style-type: none"> - znaczenie terminów: <i>falanga, hoplita, triera, Nieśmiertelni</i> - symboliczne znaczenie biegu maratońskiego 	<ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
5. Wierzenia starożytnych Greków	<ul style="list-style-type: none"> - politeistyczny charakter religii greckiej - najważniejsi bogowie greccy - rola wyroczni delfickiej w życiu Greków - najsłynniejsi herosi mitologii greckiej - konstrukcja świątyni greckiej na przykładzie Akropolu - znaczenie terminów: <i>mit, heros, wyrocznia</i> - znaczenie mitów dla starożytnych Greków 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie (4.3); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
6. Igrzyska olimpijskie	<ul style="list-style-type: none"> - rola sportu w życiu starożytnych Greków - religijny i narodowy charakter igrzysk olimpijskich - antyczne dyscypliny sportowe - znaczenie terminów: <i>gimnazjon, agony</i> - współczesna idea olimpijska 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie (4.3); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
7. Kultura starożytnej Grecji	<ul style="list-style-type: none"> - geneza oraz znaczenie kulturalne i religijne teatru w starożytnej Grecji - konstrukcja greckiego amfiteatru na przykładzie zabytku z Epidauros - Homer i jego twórczość - klasyczne modele piękna w malarstwie, rzeźbie i architekturze - znaczenie terminów: <i>Wielkie Dionizje, skene, proskenion, orchestra, meandry</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków – język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie (4.3); - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
8. Filozofowie i wynalazcy	<ul style="list-style-type: none"> - filozofia grecka i jej najwybitniejsi przedstawiciele: Heraklit z Efezu, Demokryt z Abdery, Sokrates, Platon, Arystoteles - osiągnięcia naukowe starożytnych Greków: Talesa z Miletu, Pitagorasa, Euklidesa, Archimedes - dokonania historyków i geografów: Herodota, Tukidydesa oraz Klaudiusza Ptolemeusza - wynalazki wyprzedzające epokę: „ogniste zwierciadła” Archimedes - historia badań nad nimi 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).
9. Podboje Aleksandra Macedońskiego	<ul style="list-style-type: none"> - sytuacja polityczna w Grecji w V w. p.n.e. (Związek Morski i wojna peloponeska) - dokonania Filipa II Macedońskiego i Aleksandra Macedońskiego - narodziny i znaczenie kultury hellenistycznej 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce,

	<ul style="list-style-type: none"> - znaczenie terminów: <i>Związek Morski, hellenizm, kultura hellenistyczna</i> - latarnia morska na Faros – dzieje budowli oraz badania archeologiczne związane z jej rekonstrukcją 	<p><i>literaturze (6.1);</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziaływują na cywilizację współczesną (6.2).
Rozdział III: Imperium Rzymskie		
1. Początki Rzymu	<ul style="list-style-type: none"> - warunki naturalne Italii i jej mieszkańcy (Etruskowie, Latynowie, Italicowie) - powstanie Rzymu – legenda i rzeczywistość - kształtowanie się grup społecznych w Rzymie - podbój Italii w okresie V–III w. p.n.e. - znaczenie terminów: <i>plebejusz, patrycjusz</i> - badania nad pochodzeniem Etrusków 	<ul style="list-style-type: none"> - umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie (5.1).
2. Republika rzymska	<ul style="list-style-type: none"> - instytucje republiki rzymskiej, ich funkcje i znaczenie - walka o prawa plebejuszy - znaczenie terminów: <i>republika, zgromadzenie ludowe, senat, konsul, dyktator, pretor, edyl, cenzor, kwestor, liktor, trybun ludowy, veto</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie (5.1).
3. Podboje Rzymu	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny ekspansji Rzymu - przebieg i znaczenie podbojów Rzymian w okresie IV–I w. p.n.e. (wojny punickie, ekspansja rzymska w basenie Morza Śródziemnego, zajęcie Półwyspu Iberyjskiego oraz Galii) - rzymska technika wojenna – legiony - przebieg i znaczenie wojen punickich - dokonania militarne Hannibala, Scypiona, Juliusza Cezara, Wercyngetoryksa 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych (5.2).
4. Upadek republiki rzymskiej	<ul style="list-style-type: none"> - organizacja terytoriów podbitych przez Rzymian - powstanie Spartakusa - przyczyny kryzysu republiki rzymskiej - wojna domowa - dokonania Juliusza Cezara - walki o władzę po śmierci Cezara - znaczenie terminów: <i>provincia, namiestnik, latyfundium, triumf, gladiator</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych (5.2); - rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku starożytnego państwa rzymskiego (5.4).
5. Cesarstwo rzymskie	<ul style="list-style-type: none"> - ustanowienie pryncypatu przez Oktawiana Augusta - ustrój i administracja cesarstwa rzymskiego - podboje rzymskie w czasach cesarstwa - rozwój gospodarczy Rzymu i jego dominacja w Zachodniej Europie i Azji Mniejszej - znaczenie terminów: <i>pax romana, pryncypat, cesarz, romanizacja, limes, Wał Hadriana, barbarzyńca, szlak bursztynowy</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie (5.1); - wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych (5.2); - podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziaływują na cywilizację współczesną (6.2).

6. Życie w wiecznym mieście	<ul style="list-style-type: none"> - konstrukcja i znaczenie Forum Romanum - domostwa rzymskie - rozrywka i sposoby spędzania wolnego czasu w starożytnym Rzymie - wierzenia starożytnych Rzymian i rola westalek - badania archeologiczne rzymskiej kultury materialnej na przykładzie Pompejów - znaczenie terminów: <i>termy, westalki, atrium</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1);</i> - <i>podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).</i>
7. Osiągnięcia Rzymian	<ul style="list-style-type: none"> - wpływ kultury greckiej na rzymską - architektura i budownictwo rzymskie (Koloseum, akwedukty) - prawo rzymskie – Prawo XII Tablic, Kodeks Justyniana - wpływ prawa rzymskiego na prawo współczesne - twórcy literatury rzymskiej (Owidiusz, Horacy, Wergiliusz) - znaczenie terminu: <i>mecenat</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>podaje przykłady wpływu kultury greckiej na kulturę rzymską (5.3);</i> - <i>charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze (6.1);</i> - <i>podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które oddziałują na cywilizację współczesną (6.2).</i>
8. Pierwsi chrześcijanie	<ul style="list-style-type: none"> - sytuacja polityczna w Palestynie pod panowaniem Rzymian - nauki Jezusa z Nazaretu - działalność Pawła z Tarsu i rozwój chrześcijaństwa - symbolika pierwszych chrześcijan - powstanie Nowego Testamentu - prześladowania chrześcijan - chrześcijaństwo jako religia państwowa - pierwsze podziały wśród chrześcijan - znaczenie terminów: <i>sobór, heretycy, zabobon, teologia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (7.1);</i> - <i>wskazuje przyczyny i przykłady prześladowania chrześcijan w państwie rzymskim (7.2).</i>
9. Koniec świata starożytnego	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny kryzysu cesarstwa rzymskiego - podział cesarstwa na wschodnio- i zachodniorzymskie - najazdy barbarzyńców – wędrówka ludów - upadek cesarstwa zachodniorzymskiego - znaczenie Rzymu dla przyszłych pokoleń - powstanie państw barbarzyńskich w Europie Zachodniej - znaczenie terminu: <i>wielka wędrówka ludów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>rozdziela wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku starożytnego państwa rzymskiego (5.4).</i>
Rozdział IV: Początki średniowiecza		
1. Bizancjum	<ul style="list-style-type: none"> - cesarstwo bizantyjskie i jego rola po upadku Rzymu - osiągnięcia Justyniana I Wielkiego - rola i znaczenie Konstantynopola - konstrukcja i funkcja kościoła Hagia Sophia - kultura bizantyjska i jej wpływ na kulturę wschodniej Słowiańszczyzny - początki podziału Kościoła na wschodni i zachodni - terminy z zakresu sztuki religijnej 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie (10.1);</i> - <i>charakteryzuje rolę Bizancjum jako kontynuatora cesarstwa rzymskiego i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo,</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - osiągnięcia kultury bizantyńskiej - znaczenie terminów: <i>katolicyzm, prawosławie, ikona</i> 	<i>architektura, sztuka</i> (10.2); - wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI w. (10.3)
2. Początki islamu	<ul style="list-style-type: none"> - Arabowie przed Mahometem - działalność i poglądy Mahometa - pięć filarów wiary islamu - ekspansja arabska i budowa imperium Umajjadów - nauka, kultura i sztuka arabska - rola Arabów w zachowaniu i popularyzacji osiągnięć kultury antycznej - znaczenie terminów: <i>islam, muzułmanin, hidżra, Kaaba, Koran, dżihad, kalif, meczet, minaret, arabeska</i> 	- umiejscawia w czasie i przestrzeni kierunki i zasięg podbojów arabskich (8.1); - opisuje podstawowe zasady i symbole islamu (8.2); - wyjaśnia rolę Arabów w przekazywaniu dorobku kulturowego pomiędzy Wschodem a Zachodem (8.3).
3. Państwo Franków	<ul style="list-style-type: none"> - barbarzyńska Europa i nowe języki romańskie - powstanie państwa Merowingów - kształtowanie się Królestwa Franków (ewolucja urzędu majordoma do króla i przejęcie władzy przez Karolingów) - osiągnięcia Chlodwiga, Pepina z Heristalu, Karola Młota, Karola Wielkiego - powstanie cesarstwa Karolingów - osiągnięcia kulturalne i naukowe Franków - znaczenie terminów: <i>majordom, renesans karoliński, minuskuła karolińska</i> 	- umiejscawia w czasie i przestrzeni monarchię Karola Wielkiego, Państwo Kościelne oraz Cesarstwo w Europie Zachodniej (9.1); - charakteryzuje działalność Karola Wielkiego i wyjaśnia, na czym polegał renesans karoliński (9.2).
4. Rzesza Ottonów	<ul style="list-style-type: none"> - traktat z Verdun i jego znaczenie dla Europy średniowiecznej i współczesnej - restauracja idei cesarstwa rzymskiego przez dynastię Ottonów - rola Ottonów w kształtowaniu zjednoczonej Europy - uniwersalistyczne plany Ottona III - osiągnięcia Ottona I, Ottona III, Henryka II, Konrada II, Henryka III - znaczenie terminów: <i>uniwersalizm, Rzesza, hold lenny</i> 	- umiejscawia w czasie i przestrzeni monarchię Karola Wielkiego, Państwo Kościelne oraz Cesarstwo w Europie Zachodniej (9.1); - charakteryzuje główne idee uniwersalnego cesarstwa Ottona III (9.3); - opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską w X-XI w. (9.4)
5. Najazdy Normanów	<ul style="list-style-type: none"> - warunki naturalne Skandynawii i życie codzienne jej mieszkańców - powstanie nowych państw w Skandynawii: Norwegii, Szwecji i Danii - ekspansja terytorialna Normanów – podbój Anglii, Sycylii, południowych Włoch oraz Rusi - dokonania Leifa Erikssona, Wilhelma Zdobywcy, Roberta Guiscarda - znaczenie terminów: <i>Wiking, runa, drakkar</i> - badania nad średniowiecznym zabytkiem – Tkaniną z Bayeux 	- umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (7.1).
6. Słowianie i Węgrzy	<ul style="list-style-type: none"> - pochodzenie i podział Słowian - pierwsze państwa Słowian (państwo Samona i państwo wielkomorawskie) - wierzenia słowiańskie - organizacja społeczeństwa Słowian 	- umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa (7.1); - wyjaśnia kulturotwórczą rolę

	<ul style="list-style-type: none"> - chrystianizacja Słowiańszczyzny - działalność Cyryla i Metodego oraz ich rola w chrystianizacji Słowian - powstanie Rusi Kijowskiej - osiągnięcia Włodzimierza Wielkiego - najazd Węgrów i powstanie Królestwa Węgierskiego - dokonania Stefana Wielkiego - znaczenie terminów: <i>wiec, głągolica</i> 	<p><i>Kościola w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1).</i></p>
7. Między papieżem a cesarstwem	<ul style="list-style-type: none"> - kryzys Kościoła we wczesnym średniowieczu - postulaty odbudowy religijności – opactwo w Cluny - odrodzenie Kościoła na początku XI w. – reforma Sylwestra II - wielka schizma wschodnia - przyczyny, przebieg i skutki konfliktu między papieżem a cesarstwem (Grzegorz VII i Henryk IV) - znaczenie terminów: <i>schizma, Dyktat papieski</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską w X-XI w. (9.4) - wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI w. (10.3)
Rozdział V: Polska pierwszych Piastów		
1. Pradzieje ziem polskich	<ul style="list-style-type: none"> - kultury ludów żyjących na ziemiach polskich przed przybyciem Słowian - osada w Biskupinie – najlepiej zachowany zabytek pradziejów ziem polskich - Słowianie na ziemiach polskich: religia i gospodarka - dendrochronologia – jej rola przy datowaniu znalezisk w Biskupinie 	<p>Materiał wykraczający poza podstawę programową.</p>
2. Początki państwa polskiego	<ul style="list-style-type: none"> - plemiona polskie i pierwsze ośrodki państwowotwórcze - kształtowanie się państwa Piastów - chrzest Polski i jego znaczenie - społeczeństwo w państwie Mieszka I - najstarsze wzmianki kronikarskie o państwie polskim - znaczenie terminów: <i>danina, Dagome iudex</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów (13.1); - wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej (13.2); - wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji w Polsce (13.3).
3. Państwo Bolesława Chrobrego	<ul style="list-style-type: none"> - rządy Bolesława Chrobrego - misja św. Wojciecha w Prusach i jej skutki dla Kościoła w Polsce - zjazd gnieźnieński i jego znaczenie dla umocnienia pozycji Polski na arenie międzynarodowej - podboje Bolesława Chrobrego, wojna z Niemcami, przyłączenie Grodów Czerwieńskich - koronacja Bolesława Chrobrego – powstanie Królestwa Polskiego - znaczenie terminów: <i>relikwia, kasztelan, metropolia, kanonizacja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów (13.1); - wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej (13.2); - wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji w Polsce (13.3);

		- ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury (13.4).
4. Kryzys i odbudowa państwa Piastów	<ul style="list-style-type: none"> - kryzys państwa polskiego za czasów Mieszka II - najazdy na ziemie polskie: Konrada II, Jarosława Mądrygo, Brzetysława - wybuch powstania ludowego - objęcie władzy przez Kazimierza Odnowiciela i odbudowa księstwa polskiego - osiągnięcia i niepowodzenia rządów Bolesława Śmiałego - spór Bolesława Śmiałego z biskupem Stanisławem ze Szczepanowa - Polska w konflikcie pomiędzy papieżem a cesarzem 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów (13.1); - ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury (13.4); - opisuje relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską w X-XI w. (9.4).
5. Panowanie Bolesława Krzywoustego	<ul style="list-style-type: none"> - państwo Władysława Hermana i Sieciecha - spór Bolesława Krzywoustego ze Zbigniewem - najazd niemiecki na ziemie polskie - podbój Pomorza i polityka zagraniczna Bolesława Krzywoustego - historia państwa Piastów w źródłach pisanych: „Kronice polskiej” Galla Anonima, „Kronice polskiej” Kadłubka i „Kronice Wielkopolskiej” 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów (13.1); - ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury (13.4).

Klasa II gimnazjum

Temat	Materiał nauczania	Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:
Rozdział I: Polska i świat w XII-XIV wieku		
1. Wyprawy krzyżowe	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny wypraw krzyżowych - przebieg pierwszych krucjat i powstanie Królestwa Jerozolimy - powstanie zakonów rycerskich - porażka krzyżowców i wycofanie się z Bliskiego Wschodu - skutki wypraw krzyżowych - krucjaty książąt piastowskich – wyprawy Henryka Sandomierskiego i Leszka Białego - znaczenie terminów: <i>krucjata, krzyżowcy, Królestwo Jerozolimskie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1); - wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji w Polsce (13.3).
2. Polska dzielnicowa	<ul style="list-style-type: none"> - postanowienia statutu Krzywoustego i podział dzielnicowy - wojna domowa i konflikty pomiędzy książętami - upadek zasady senioratu - postępujące rozdrobnienie i osłabienie państwa polskiego - straty terytorialne - znaczenie terminów: <i>statut, senior, zasada senioratu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni Polskę w okresie rozbitcia dzielnicowego (14.1); - opisuje postanowienia statutu Bolesława Krzywoustego (14.2).
3. Mongołowie	<ul style="list-style-type: none"> - Czyngis Chan i jego azjatyckie podboje - budowa imperium mongolskiego - wyprawy mongolskie do Europy – podbój Rusi - najazd mongolski na ziemie polskie i bitwa pod Legnicą - rozpad imperium mongolskiego 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie i przestrzeni Polskę w okresie rozbitcia dzielnicowego (14.1).
4. Sprowadzenie Krzyżaków do Polski	<ul style="list-style-type: none"> - północno-wschodni sąsiedzi Polski w XIII wieku – Prusowie i Jaćwingowie - sprowadzenie Krzyżaków do Polski - podbój i przymusowa chrystianizacja Prus przez Krzyżaków - powstanie państwa zakonnego - budowa Malborka i kolonizacja ziem pruskich 	<ul style="list-style-type: none"> - porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów (14.3).
5. Zjednoczenie państwa polskiego	<ul style="list-style-type: none"> - skutki polityczne i gospodarcze rozbitcia dzielnicowego - próby zjednoczenia ziem polskich (Henrykowie Śląscy, Przemysł II, Przemysłidzi) - okoliczności przejścia władzy przez Władysława Łokietka - koronacja Władysława Łokietka, - zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków - początek konfliktu z Krzyżakami – zmagania militarne i prawne 	<ul style="list-style-type: none"> - porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów (14.3); - opisuje zmiany społeczno-gospodarcze w epoce rozbitcia dzielnicowego i dostrzega związki pomiędzy rozwojem ruchu osadniczego a ożywieniem gospodarczym (14.4).

6. Państwo Kazimierza Wielkiego	<ul style="list-style-type: none"> - odbudowa gospodarcza ziem polskich za czasów Kazimierza Wielkiego - reformy Kazimierza Wielkiego (prawna, skarbowa i monetarna) - dyplomatyczne rozwiązanie konfliktów z Krzyżakami i Czechami - ekspansja terytorialna Polski na terenie Rusi Halickiej - śmierć Kazimierza Wielkiego – koniec dynastii Piastów – podsumowanie okresu piastowskiego 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej (14.5); - charakteryzuje zmiany struktury społeczno-wyznaniowej Królestwa Polskiego po przyłączeniu ziem ruskich (14.6).
Rozdział II: Społeczeństwo średniowiecza		
1. System feudalny	<ul style="list-style-type: none"> - ewolucja ustroju średniowiecznego – od monarchii patrymonialnej do monarchii stanowej - główne zasady funkcjonowania systemu feudalnego (drabina feudalna, zasada wielokrotnej własności) - feudalne ceremonie średniowieczne – inwestytura - średniowieczne społeczeństwo stanowe - prawa i obowiązki poszczególnych stanów - początki uniwersalizmu średniowiecznego - średniowieczni rycerze i ich siedziby - pasowanie na rycerza - etos rycerski w średniowieczu - średniowieczne obyczaje dworskie (turnieje, damy i rycerze) - postacie legendarne wczesnego średniowiecza – sagi normańskie i legenda o królu Arturze - znaczenie terminów: <i>stan, monarchia stanowa, feudalizm, drabina feudalna, inwestytura, hołd lenny, społeczeństwo stanowe</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje typowe instytucje systemu lennego (11.1); - wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu (11.2); - porównuje główne elementy kultury rycerskiej i kultury miejskiej (12.2).
2. Życie codzienne na wsi	<ul style="list-style-type: none"> - wieś we wczesnym średniowieczu - układ przestrzenno-funkcjonalny średniowiecznej wsi - rozwój sposobów uprawy ziemi (gospodarka wypaleniskowa, dwupółowka i trójpółowka) - warunki życia na wsi – plony i sposób żywienia - znaczenie terminów: <i>gospodarka wypaleniskowa, dwupółowka, trójpółowka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje typowe instytucje systemu lennego (11.1); - wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu (11.2).
4. Średniowieczne miasto i jego mieszkańcy	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój miast w średniowiecznej Europie - pozycja miasta w systemie feudalnym - układ przestrzenny miasta w średniowieczu - władze miasta - struktura społeczna miasta w średniowieczu (cechy, bractwa, gildie) - warunki życia w mieście średniowiecznym - kupcy i ich towary - znaczenie terminów: <i>rada miasta, burmistrz, patrycjat, pospólstwo, plebs, cech, bractwo, gildia, czeladnik, terminowanie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu (11.2); - charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu (11.3); - wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1);

		- porównuje główne elementy kultury rycerskiej i kultury miejskiej (12.2).
5. Kościół w średniowieczu	<ul style="list-style-type: none"> - rola duchowieństwa w średniowieczu, np. w życiu codziennym wiernych - papieństwo i sobory - zakony i ich rola w społeczeństwie średniowiecznym - wybitne postacie Kościoła (św. Franciszek z Asyżu, św. Dominik Guzman) i ich wpływ na społeczeństwo - rola duchownych w życiu codziennym średniowiecznych wiernych - pielgrzymi i miejsca święte 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu (11.2); - wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1).
6. Kultura średniowiecza	<ul style="list-style-type: none"> - uniwersalistyczny charakter kultury średniowiecznej Europy Zachodniej - wpływ pozostałych kręgów cywilizacyjnych na średniowieczną kulturę europejską - średniowieczne wzorce osobowe (asceta, rycerz, władca) - edukacja i rola łaciny w średniowieczu - naukowe osiągnięcia średniowiecza i rola uniwersytetów - znaczenie terminów: <i>scholastyka, sztuki wyzwolone</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu (11.2); - wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1).
7. W cieniu kościołów i zamków	<ul style="list-style-type: none"> - architektura średniowiecznej Europy - styl romański – cechy charakterystyczne architektury i rzeźby - styl gotycki – cechy charakterystyczne architektury, rzeźby i malarstwa - wpływ pozostałych kręgów kulturowych na architekturę średniowiecznej Europy - malarstwo miniaturowe – zdobnictwo ksiąg średniowiecznych - drzwi gnieźnieńskie jako przykład dzieła sztuki romańskiej 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1); - rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu (12.3).
Rozdział III: Polska i Europa w XV wieku		
1. Unia Polski z Litwą	<ul style="list-style-type: none"> - Polska po śmierci Kazimierza Wielkiego – panowanie Andegawenów - przywilej koszycki - sytuacja na Litwie przed zawarciem unii z Polską - przyczyny i znaczenie polsko-litewskiej unii w Krewie - znaczenie chrystianizacji Litwy na arenie międzynarodowej - unie w Wilnie i Horodle - znaczenie terminów: <i>przywilej, przywileje stanowe, unia personalna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą (15.1). - charakteryzuje rozwój uprawnień stanu szlacheckiego (15.3).
2. Wielka wojna z Zakonem	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny wybuchu wielkiej wojny z zakonem krzyżackim - przebieg działań zbrojnych – bitwa pod Grunwaldem i jej znaczenie - pierwszy pokój toruński i skutki wielkiej wojny z Krzyżakami - konflikt polsko-krzyżacki na arenie międzynarodowej – postanowienia soboru w Konstancji 	<ul style="list-style-type: none"> - porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów (15.2).

3. Wojna trzynastoletnia	<ul style="list-style-type: none"> - sytuacja w państwie krzyżackim (znaczenie Związku Pruskiego) - okoliczności wybuchu wojny trzynastoletniej – rola miast pruskich - przebieg działań zbrojnych podczas wojny trzynastoletniej - postanowienia drugiego pokoju toruńskiego – zmiany terytorialne i prawne - skutki wojny trzynastoletniej - znaczenie terminu: <i>Prusy Zakonne</i> 	- <i>porządkuje i sytuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów (15.2).</i>
4. Europa Zachodnia w XV wieku	<ul style="list-style-type: none"> - wojna stuletnia (przyczyny, przełomowe wydarzenia, skutki konfliktu) - ruchy heretyckie i początki reformacji w kościele (Hus, Wiklef) - wojny husyckie i ich skutki - wprowadzenie broni palnej i wzrost znaczenia armii zaciężnej - spory w Kościele – papizm kontra koncyliaryzm - znaczenie terminów: <i>husytyzm, papizm, koncyliaryzm</i> 	Materiał wykraczający poza podstawę programową.
5. Nowe potęgi w Europie	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój terytorialny Polski i Litwy - wzrost znaczenia Moskwy - ekspansja imperium osmańskiego w Europie - zaangażowanie Jagiellonów w konflikt z Turcją – klęska pod Warną - upadek Konstantynopola – przełomowe znaczenie tego wydarzenia 	- <i>wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą (15.1).</i>
6. Kultura późnego średniowiecza w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> - rozkwit kultury polskiej w XIV i XV w. - wybitni polscy uczeni średniowiecza i ich dokonania - najważniejsze osiągnięcia polskiej architektury i sztuki gotyckiej - dorobek dziejopisarSKI Jana Długosza - twórczość rzeźbiarska Wita Stwosza na ziemiach polskich 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa (12.1);</i> - <i>rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu (12.3).</i>
Rozdział IV: Narodziny nowożytnego świata		
1. Cywilizacje pozaeuropejskie	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój cywilizacji na kontynencie azjatyckim - osiągnięcia cywilizacyjne średniowiecznych Indii i Chin - cywilizacje Ameryki prekolumbijskiej – Majowie, Aztekowie i Inkowie - osiągnięcia naukowe i techniczne oraz sztuka Majów, Azteków i Inków 	- <i>ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2).</i>
2. Wielkie odkrycia geograficzne	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny odkryć geograficznych – rozwój nauki i techniki europejskiej, sytuacja gospodarcza i społeczna Europy w XV w., utrudnienia w handlu z krajami Dalekiego Wschodu - poszukiwanie morskiej drogi do Indii - odkrycia żeglarzy portugalskich – nawiązanie przez Europejczyków bezpośrednich kontaktów handlowych z Afryką i Indiami 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>sytytuje w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytytuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii (16.1);</i> - <i>ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - wyprawa Krzysztofa Kolumba i znaczenie odkrycia Ameryki - wyprawa Ferdynanda Magellana dookoła świata 	<p><i>społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2).</i></p>
3. Skutki odkryć geograficznych	<ul style="list-style-type: none"> - podbój Ameryki przez konkwistadorów - układ w Tordesillas - podział stref wpływów pomiędzy Portugalię i Hiszpanię - eksterminacja Indian i zagłada kultur prekolumbijskich - wymiana cywilizacyjna pomiędzy Europą a Ameryką - skutki odkryć geograficznych i europejskiej ekspansji - znaczenie terminu: <i>konkwistador</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>sytuuje w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii (16.1);</i> - <i>ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2).</i>
4. Gospodarka w epoce kolonialnej	<ul style="list-style-type: none"> - zmiany w gospodarce europejskiej wywołane kolonializmem - nowe środki płatnicze – weksle i banknoty - kompanie handlowe i ich rola w XVII i na początku XVIII w. - powstanie nowych form produkcji – praca nakładcza i manufaktura - początki gospodarki kapitalistycznej - niewolnictwo i jego rola w gospodarce kolonialnej - znaczenie terminów: <i>weksel, praca nakładcza, manufaktura, kapitalizm, kompania handlowa</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2).</i>
5. Kultura odrodzenia w Europie	<ul style="list-style-type: none"> - rola Włoch w powstaniu i rozwoju renesansu - znaczenie mecenatu dla rozwoju kultury renesansowej - idea humanizmu i nawiązania do antyku - wynalazek druku i jego wpływ na rozpowszechnianie się nowych idei - główne ośrodki renesansu w Europie - działalność i osiągnięcia Leonarda da Vinci - przedstawiciele odrodzenia – Michał Anioł i Erazm z Rotterdamu - znaczenie terminów: <i>humanizm, odrodzenie, renesans, mecenat</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>wyjaśnia źródła rozwoju kultury renesansu oraz opisuje jej charakterystyczne cechy (17.1);</i> - <i>charakteryzuje największe osiągnięcia: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika i Galileusza (17.2);</i> - <i>ocenia rolę druku dla upowszechniania idei renesansu oraz rozwoju cywilizacji europejskiej (17.3).</i>
6. Nowe wyznania w Europie	<ul style="list-style-type: none"> - Kościół na początku XVI w. - przyczyny reformacji - twórcy głównych doktryn: Jan Kalwin i Marcin Luter - anglikanizm – przyczyny i przebieg reformacji w Anglii - główne różnice pomiędzy odłamami chrześcijaństwa powstałymi w XVI w. - różnice między zbojem protestanckim a świątynią katolicką - przebieg reformacji – dysputy, prześladowania i wojny religijne - znaczenie terminów: <i>luteranizm, reformacja, herezyk, herezja, kalwinizm, protestantyzm, anglikanizm, zbór, zeświecczenie, sekularyzacja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>wymienia czynniki, które doprowadziły do rozłamu w Kościele zachodnim (18.1);</i> - <i>opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina (18.2).</i>

7. Kонтрреформacja i odnowa Kościoła	<ul style="list-style-type: none"> - postanowienia soboru trydenckiego - jezuita – cele i sposób działania - wojna trzydziestoletnia - znaczenie terminów: <i>kontrreformacja, Indeks Ksiąg Zakazanych, Święte Oficjum</i> 	- wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i wskazuje postanowienia służące wzmocnieniu katolicyzmu (18.3).
Rozdział V: Rzeczpospolita w XVI wieku		
1. Początki demokracji szlacheckiej	<ul style="list-style-type: none"> - przywileje stanowe i przekształcenie się rycerstwa w szlachtę - ekonomiczna podstawa demokracji szlacheckiej - znaczenie konstytucji <i>Nihil novi</i> - instytucje demokracji szlacheckiej – sejm walny i sejmiki - reformy związane z ruchem egzekucyjnym - znaczenie terminów: <i>demokracja szlachecka, sejmik, sejm walny, ruch egzekucyjny, królewszczyzna, wojsko kwarciane, Nihil novi, instrukcje sejmikowe, marszałek, konstytucje sejmowe</i> 	- wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej i charakteryzuje ich kompetencje (20.1).
2. Ostatni Jagiellonowie	<ul style="list-style-type: none"> - Polska i Litwa w unii personalnej - polityka dynastyczna Jagiellonów - panowanie Zygmunta Starego - przyczyny i znaczenie holdu pruskiego, - polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów - początki polskiej floty - znaczenie terminów: <i>hold pruski, Prusy Książęce</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów (19.1); - porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów (15.2).
3. Rzeczpospolita Obojga Narodów	<ul style="list-style-type: none"> - Zygmunt August i problem następstwa tronu - pierwsza wojna północna i jej wynik - unia realna polsko-litewska w Lublinie – powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów - skutki unii lubelskiej - znaczenie terminów: <i>unia realna, Rzeczpospolita Obojga Narodów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów (19.1); - przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą i jej główne postanowienia oraz wskazuje na mapie terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów (19.2).
4. Reformacja i kontrreformacja w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> - wieloreligijna tradycja państwa Jagiellonów - rozwój protestantyzmu w Rzeczypospolitej Obojga Narodów - szkolnictwo protestanckie w Polsce (Raków, Leszno, Gdańsk, Elbląg) - bracia polscy i ich zasady wiary - realizacja uchwał soboru trydenckiego w Rzeczypospolitej - działalność Piotra Skargi i Stanisława Hozjusza - unia brzeska i jej skutki - konfederacja warszawska i jej znaczenie - terytorialne rozmieszczenie grup wyznaniowych w Rzeczypospolitej - znaczenie terminów: <i>arianizm, bracia polscy, konfederacja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje stosunki wyznaniowe w państwie polsko-litewskim i wyjaśnia ich specyfikę na tle europejskim (19.3); - wyjaśnia okoliczności uchwalenia oraz główne założenia konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich (20.2).
5. Rozwój gospodarczy Polski	<ul style="list-style-type: none"> - zmiany w handlu europejskim, - gospodarcze skutki wojny trzynastoletniej, - folwark pańszczyźniany – cele i zasady funkcjonowania. - status poszczególnych grup społecznych w gospodarce folwarczej 	- porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów (15.2);

	<ul style="list-style-type: none"> - życie codzienne mieszkańców polskiej wsi w XVI–XVIII w., - rola Gdańska w rozwoju gospodarczym Rzeczypospolitej w XVI w. - znaczenie terminów: <i>folwark pańszczyźniany, pańszczyzna, gospodarka folwarczna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2).
6. Pierwsze wolne elekcje	<ul style="list-style-type: none"> - pierwsze bezkrólewie – przebieg i skutki - elekcja i ucieczka Henryka Walezego - okoliczności wyboru Stefana Batorego na króla Polski - ocena reform przeprowadzonych przez Stefana Batorego - wojna o Inflanty – przebieg i wynik - znaczenie terminów: <i>bezkrólewie, interreks, elekcja, sejm konwokacyjny, sejm elekcyjny, pacta conventa, artykuły henrykowskie, piechota wybraniecka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej i charakteryzuje ich kompetencje (20.1); - wyjaśnia okoliczności uchwalenia oraz główne założenia konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich (20.2); - przedstawia zasady wolnej elekcji (20.3).
7. Kultura polskiego odrodzenia	<ul style="list-style-type: none"> - wpływ sytuacji gospodarczej na rozwój polskiej kultury i sztuki w XVI w. - oddziaływanie renesansu włoskiego na rozwój polskiego odrodzenia - najwybitniejsze dzieła polskiego renesansu - przedstawiciele odrodzenia w Polsce: Mikołaj Kopernik, Mikołaj Rej, Andrzej Frycz Modrzewski, Jan Kochanowski 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata (16.2); - rozpoznaje reprezentatywne obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (19.4)
Rozdział VII: Wiek wojen		
1. Monarchia parlamentarna w Anglii	<ul style="list-style-type: none"> - absolutystyczne rządy Tudorów w Anglii - przyczyny konfliktu między królem a angielskim parlamentem - przebieg i rezultat wojny domowej w Anglii - rola Olivera Cromwella w polityce republiki angielskiej - powrót do monarchii – ustrój monarchii parlamentarnej - podbój Irlandii, uzależnienie Szkocji i powstanie Wielkiej Brytanii - znaczenie terminów: <i>parlament, monarchia parlamentarna, Izba Lordów, Izba Gmin, lord protektor</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia, odwołując się do przykładu Anglii, główne cechy monarchii parlamentarnej (22.2); - porównuje monarchię parlamentarną z monarchią absolutną, uwzględniając zakres władzy monarszej, prawa i obowiązki poddanych, rolę instytucji stanowych (parlamentu) (22.3).
2. Monarchia absolutna we Francji	<ul style="list-style-type: none"> - wojna trzydziestoletnia - rola kardynała Richelieu w kształtowaniu monarchii absolutnej we Francji - monarchia absolutna na przykładzie panowania Ludwika XIV - merkantylizm i jego znaczenie dla gospodarki państwa - wpływ władzy absolutnej na rozwój nauki, kultury i architektury - znaczenie terminów: <i>absolutyzm, monarchia absolutystyczna, intendent, Król Słońce, merkantylizm</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej (22.1); - porównuje monarchię parlamentarną z monarchią absolutną, uwzględniając zakres władzy monarszej, prawa i obowiązki poddanych, rolę instytucji stanowych (parlamentu) (22.3).
3. Rzeczpospolita za	<ul style="list-style-type: none"> - panowanie Zygmunta III Wazy – polityka wewnętrzna i zewnętrzna 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia charakter zmian systemu polityczno-ustrojowego

panowania Wazów	<ul style="list-style-type: none"> - wojny polsko-szwedzkie w I połowie XVII w. - dymitriady i ich skutki dla stosunków polsko-rosyjskich - technika walki polskiej husarii - znaczenie terminów: <i>rokosz, dymitriada, bojar</i> 	<p><i>Rzeczypospolitej w XVII w. (20.4);</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją (21.1); - wyjaśnia, na czym polegała specyfika ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle Europy (22.4).
4. Powstanie kozackie	<ul style="list-style-type: none"> - konflikt polsko-turecki w pierwszej połowie XVII w. (bitwy pod Cecorą i Chocimiem) - Kozacy i ich pozycja w Rzeczypospolitej - powstanie Chmielnickiego - interwencja rosyjska na Ukrainie - zakończenie konfliktu polsko-rosyjskiego – podział Ukrainy - skutki wojny domowej na Ukrainie - znaczenie terminów: <i>ataman, Zaporozże, sicz</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją (21.1); - wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie (21.2).
5. Potop szwedzki	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny najazdu szwedzkiego - potop szwedzki – przyczyny zwycięstw Szwedów, wojna partyzancka - śluby lwowskie Jana Kazimierza - uniezależnienie się Prus - pokój w Oliwie - znaczenie terminu <i>śluby lwowskie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - ocenia charakter zmian systemu polityczno-ustrojowego Rzeczypospolitej w XVII w. (20.4); - wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją (21.1); - wyjaśnia, na czym polegała specyfika ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle Europy (22.4).
6. Kryzys Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku	<ul style="list-style-type: none"> - potop szwedzki – przyczyny zwycięstwa Szwedów, wojna partyzancka - uniezależnienie się Prus od Polski - pokój w Oliwie - konflikt polsko-turecki w II połowie XVII w. - znaczenie bitwy pod Wiedniem dla Europy - skutki XVII-wiecznych wojen toczonych przez Rzeczpospolitą 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją (21.1); - ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne następstwa wojen w XVII w. (21.3); - wyjaśnia przyczyny i wskazuje przejawy kryzysu politycznego i społeczno-gospodarczego Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII w. (21.4)
7. Barok i sarmatyzm	<ul style="list-style-type: none"> - idee kultury barokowej - wzorce architektury barokowej: kościół II Gesu i pałac w Wersalu - wybitni twórcy literatury baroku - dzieła sztuki barokowej w Polsce - porównanie kultury rodzimej i europejskiej - sarmatyzm – ideologia szlachty Rzeczypospolitej - znaczenie terminów: <i>sarmatyzm, makaronizm, ksenofobia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie (20.5).

Klasa III gimnazjum

Temat	Materiał nauczania	Odniesienia do podstawy programowej. Uczeń:
Rozdział I: Polska i Europa w XVIII wieku		
1. Oświecenie w Europie	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój nauki i techniki w XVII i XVIII w. - wybitni uczeni oświecenia (Wolter, Franklin, Rousseau) - rozkwit oświeceniowej filozofii - znaczenie „Wielkiej encyklopedii francuskiej” dla rozwoju nauki i oświaty - krytyka religii i Kościoła – deizm i ateizm - powstanie organizacji wolnomularskich - początek naukowych badań historycznych - znaczenie terminów: <i>deizm, ateizm, racjonalizm, utylitaryzm</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia <i>idee oświecenia i rozpoznaje je w nauce, literaturze, architekturze i sztuce (23.1);</i> - <i>charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Rousseau (23.2).</i>
2. Nowe potęgi europejskie	<ul style="list-style-type: none"> - zmiana układu sił w XVIII-wiecznej Europie - reformy Piotra I – rozwój armii, administracji i floty - zmiany kulturowo-obyczajowe w Rosji - absolutyzm oświecony w Austrii – reformy Marii Teresy i Józefa II - rozkwit militarny i gospodarczy Prus za Fryderyka Wilhelma I i Fryderyka II - znaczenie terminów: <i>absolutyzm oświecony, dryl pruski, król-sierżant</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>porównuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii (23.3).</i>
3. Polska za panowania Wettinów	<ul style="list-style-type: none"> - unia polsko-saska i jej skutki - wielka wojna północna i wojna domowa w Polsce - reformy sejmu niemego i wzrost zależności Polski od sąsiadów - charakterystyka oraz skutki rządów Augusta II i Augusta III - rozwój szkolnictwa w połowie XVIII w. – rola zakonu pijarów - znaczenie terminów: <i>sejm niemy, sejm pacyfikacyjny, Collegium Nobilium</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>przedstawia przyczyny i przejawy kryzysu państwa polskiego w czasach saskich (24.1);</i> - <i>wyjaśnia zmiany położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII w. (24.2);</i> - <i>charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Konarskiego i Stanisława Leszczyńskiego oraz dostrzega przejawy ożywienia w gospodarce i kulturze czasów saskich (24.3).</i>
4. Początki panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego	<ul style="list-style-type: none"> - okoliczności dojścia do władzy Stanisława Augusta Poniatowskiego - reformy sejmu konwokacyjnego - konfederacja barska – program i przebieg walk z wojskami rosyjskimi - okoliczności i przyczyny pierwszego rozbioru Polski - reformy sejmu rozbiorowego - program opozycji wobec Familii - znaczenie terminów: <i>prawa kardynalne, konfederacja barska, obiady czwartkowe, Komisja Edukacji Narodowej, Familia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>przedstawia okoliczności powstania, zadania i osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej (26.1);</i> - <i>sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze (27.1);</i> - <i>rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki</i>

		okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu (26.4).
5. Sejm Wielki i drugi rozbiór Polski	<ul style="list-style-type: none"> - charakterystyka polskich stronnictw politycznych w II połowie XVIII w. - program reform Sejmu Wielkiego - okoliczności uchwalenia i treść Konstytucji 3 maja - próba wprowadzenia reform i konfederacja targowicka - wojna w obronie Konstytucji i sejm rozbiorowy - znaczenie terminów: <i>Sejm Wielki, Sejm Czteroletni, konfederacja targowicka, stronnictwo patriotyczne, stronnictwo dworskie, stronnictwo hetmańskie, czarna procesja, konstytucja, ustawa rządowa</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz postanowienia Konstytucji 3 maja (26.2); - wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i ocenia jej następstwa (26.3); - sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiórze (27.1).
6. Powstanie kościuszkowskie i trzeci rozbiór Polski	<ul style="list-style-type: none"> - wybuch powstania kościuszkowskiego - znaczenie Uniwersału połanieckiego i przyczyny jego ograniczonego znaczenia - przebieg powstania kościuszkowskiego i źródła jego klęski - upadek powstania kościuszkowskiego i trzeci rozbiór Polski - Tadeusz Kościuszko – bohater wielu narodów - znaczenie terminów: <i>Uniwersał połaniecki, naczelnik, kosynierzy, Rada Najwyższa Narodowa</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiórze (27.1); - przedstawia cele i następstwa powstania kościuszkowskiego (27.2); - rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej (27.3).
Rozdział II: Rewolucja w Ameryce i we Francji		
1. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych	<ul style="list-style-type: none"> - osadnictwo europejskie w Ameryce Północnej - konflikt pomiędzy władzami brytyjskimi a mieszkańcami trzynastu kolonii amerykańskich - Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych - przebieg wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych - Konstytucja Stanów Zjednoczonych - Polacy w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych - znaczenie terminów: <i>bostońskie picie herbaty, Kongres Kontynentalny, opłata stemplowa, Deklaracja Niepodległości, senat, Izba Reprezentantów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia przyczyny i następstwa wojny o niepodległość (25.1); - ocenia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych (25.2); - wymienia główne instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych i wyjaśnia, w jaki sposób konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy (25.3).
2. Rewolucja francuska	<ul style="list-style-type: none"> - sytuacja ekonomiczna i społeczno-polityczna Francji pod rządami Ludwika XVI - bezpośrednie i pośrednie przyczyny wybuchu rewolucji francuskiej - wybuch rewolucji francuskiej (zdobycie Bastylii) - ogłoszenie Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela oraz konstytucji - znaczenie terminów: <i>burżuazja, Stany Generalne, Zgromadzenie Narodowe</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki (28.1).
3. Republika francuska	<ul style="list-style-type: none"> - reformy społeczne związane z rewolucją francuską - najważniejsze frakcje polityczne rewolucji francuskiej 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki (28.1);

	<ul style="list-style-type: none"> - upadek jakobinów i powstrzymanie radykalizmu społecznego rewolucji - różne sposoby obliczania czasu – kalendarz rewolucyjny - znaczenie terminów: <i>republika, koalicja antyfrancuska, jakobini, Dyktoriat, Marsylianka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje charakterystyczne cechy dyktatury jakobińskiej (28.2); - opisuje główne zasady ideowe rewolucji francuskiej zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela (28.3).
4. Pierwsze konstytucje	<ul style="list-style-type: none"> - konstytucja amerykańska - Konstytucja 3 maja - konstytucja francuska z 3 września 1791 r. - podział władzy na ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą – Monteskiuszowski trójpodział i kompetencje organów władzy - idee oświeceniowe zawarte w konstytucjach - znaczenie terminów: <i>Ojcowie Narodu, parlamentaryzm, obieralność urzędów, kadencja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Rousseau (23.2); - wymienia główne instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych i wyjaśnia, w jaki sposób konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy (25.3); - sytuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz postanowienia Konstytucji 3 maja (26.2); - wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki (28.1).
Rozdział III: Europa od Napoleona do Wiosny Ludów		
1. Od konsulatu do cesarstwa	<ul style="list-style-type: none"> - dzieje kariery wojskowej i politycznej Napoleona Bonapartego - przejęcie władzy przez Napoleona - relacje Francji z mocarstwami europejskimi i krajami zależnymi - reformy wewnętrzne we Francji w czasach Napoleona - okoliczności wybuchu wojny francusko-rosyjskiej - przebieg i przyczyny klęski armii Napoleona w Rosji - skutki nieudanej wyprawy przeciw Rosji - bitwa pod Lipskiem i upadek Cesarstwa Francuskiego - znaczenie terminów: <i>konsulat, pierwszy konsul, Kodeks Napoleona, konkordat, blokada kontynentalna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - opisuje zmiany w Europie w okresie napoleońskim w zakresie stosunków społeczno-gospodarczych i politycznych (29.1).
2. Legiony i Księstwo Warszawskie	<ul style="list-style-type: none"> - Polacy a rewolucja francuska - założenie Legionów Polskich we Włoszech i ich rola we francuskiej armii - Księstwo Warszawskie – okoliczności powstania, zasięg terytorialny i uzależnienie od Francji - ustrój Księstwa Warszawskiego i reformy społeczne - wojna z Austrią i poszerzenie granic Księstwa Warszawskiego 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego oraz opisuje cechy ustrojowe i terytorium Księstwa Warszawskiego (29.2); - ocenia politykę Napoleona wobec sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona (29.3).

3. Kongres Wiedeński	<ul style="list-style-type: none"> - uczestnicy kongresu wiedeńskiego i ich rola w podejmowaniu decyzji - zesłanie Napoleona na Elbę - 100 dni Napoleona - klęska pod Waterloo i ostateczny upadek Napoleona - główne postanowienia kongresu wiedeńskiego – zmiany ustrojowe i terytorialne - sprawa polska na kongresie wiedeńskim - znaczenie terminów: <i>restauracja, legitymizm, równowaga europejska</i> 	- przedstawia zasady i postanowienia kongresu wiedeńskiego, uwzględniając jego decyzje w sprawie polskiej (30.1).
4. Europa po kongresie wiedeńskim	<ul style="list-style-type: none"> - Święte Przymierze – cel istnienia, uczestnicy - zmiany terytorialne w Europie po Kongresie Wiedeńskim (powstanie Związku Niemieckiego, Królestwa Zjednoczonych Niderlandów, Królestwa Polskiego, Rzeczypospolitej Krakowskiej, Wielkiego Księstwa Poznańskiego) - rewolucja lipcowa we Francji - powstanie dekabrystów w Rosji - znaczenie terminów: <i>zasada wiecznej neutralności, sygnatariusz, Kongresówka</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia zasady i postanowienia kongresu wiedeńskiego, uwzględniając jego decyzje w sprawie polskiej (30.1); - wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w pierwszej połowie XIX w. (30.2)
5. Rewolucja przemysłowa	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny rewolucji przemysłowej - maszyna parowa i jej zastosowanie - elektryczność i początki telekomunikacji - narodziny fotografii – dagerotypy - pierwsze wielkie ośrodki przemysłowe w Europie - rola kolonii w epoce przemysłowej - znaczenie terminów: <i>ogradzanie, dagerotypia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - wymienia charakterystyczne cechy rewolucji przemysłowej (31.1); - podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego (31.2); - identyfikuje najważniejsze wynalazki i odkrycia XIX w. oraz wyjaśnia następstwa ekonomiczne i społeczne ich zastosowania (31.3); - opisuje zmiany w poziomie życia różnych grup społecznych między połową XVIII w. a połową XIX w. na podstawie źródeł pisanych, ikonograficznych i statystycznych (31.4).
6. Nowe ideologie	<ul style="list-style-type: none"> - liberalizm – aspekt gospodarczy i społeczno-polityczny - początki ruchu robotniczego – czartyzm, ludyzm, pierwsze związki zawodowe - socjalizm – teoretycy ideologii - komunizm – tezy „Manifestu komunistycznego” - konserwatyzm i jego założenia - znaczenie terminów: <i>liberalizm, wolna konkurencja, czartyzm, ludyzm, socjalizm, komunizm, wolnomularze, karbonariusze, Manifest komunistyczny</i> 	- wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w pierwszej połowie XIX w. (30.2)
Rozdział IV: Ziemie polskie w okresie powstań narodowych		
1. Ziemie polskie po	<ul style="list-style-type: none"> - podział ziem polskich po kongresie wiedeńskim - sytuacja Polaków w poszczególnych zaborach 	- wskazuje na mapie nowy układ granic państw zaborczych na

kongresie wiedeńskim	<ul style="list-style-type: none"> - reformy społeczne w zaborach – uwłaszczenie - intensyfikacja rolnictwa - początki przemysłu na ziemiach polskich - spory pokoleniowe w społeczeństwie polskim – klasycy a romantycy - przedstawiciele polskiego romantyzmu - znaczenie terminów: <i>namiestnik, uwłaszczenie</i> 	<p><i>ziemiach polskich po kongresie wiedeńskim (33.1);</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>charakteryzuje ustrój Królestwa Polskiego (33.2);</i> - <i>ocenia osiągnięcia Królestwa Polskiego w gospodarce, kulturze i szkolnictwie (33.3).</i>
2. Powstanie listopadowe	<ul style="list-style-type: none"> - działalność opozycyjna i spiskowa w Królestwie Polskim - przyczyny wybuchu powstania listopadowego - przebieg powstania i charakterystyka władz powstańczych - źródła klęski powstania listopadowego - skutki zrywu narodowego - znaczenie terminów: <i>cenзуra przewencyjna, Kaliszanie, Towarzystwo Patriotyczne, Związek Filomatów i Filaretów, akt detronizacji</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>sytyuuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe (34.1);</i> - <i>przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych (34.2).</i>
3. Wielka Emigracja i represje po powstaniu	<ul style="list-style-type: none"> - rozmiary i znaczenie zjawiska Wielkiej Emigracji - wybitni Polacy na emigracji – twórcy, politycy, naukowcy - stronnictwa polityczne polskiej emigracji - represje popowstaniowe – kary indywidualne i zbiorowe wobec Polaków - działalność spiskowa – Karol Libelt, Szymon Konarski, Karol Levittoux i Piotr Ściegienny - początki pracy organicznej w Wielkopolsce - znaczenie terminów: <i>Wielka Emigracja, Towarzystwo Demokratyczne Polskie, Hotel Lambert, Związek Plebejuszy, germanizacja, rusyfikacja, praca organiczna, Bazar, Towarzystwo Pomocy Naukowej</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>rozzróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych (34.3);</i> - <i>charakteryzuje główne nurty i postaci Wielkiej Emigracji (34.4).</i>
4. Powstanie krakowskie i Wiosna Ludów na ziemiach polskich	<ul style="list-style-type: none"> - próba wzniesienia powstania narodowego w 1846 r. w zaborach austriackim i pruskim - rabacja galicyjska – przebieg i skutki - nieudana próba rewolucji krakowskiej - Wiosna Ludów na ziemiach polskich – przebieg powstania w Wielkopolsce i Galicji - początek polsko-niemieckich konfliktów narodowych w zaborze pruskim - metody walki o niepodległość - znaczenie terminów: <i>Wiosna Ludów, rabacja galicyjska, serwituty</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych (34.2);</i> - <i>rozzróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych (34.3).</i>
5. Powstanie styczniowe	<ul style="list-style-type: none"> - reformy w Rosji po klęsce w wojnie krymskiej - oczekiwania Polaków związane z odwilżą posewastopolską - stronnictwa polityczne w Królestwie Polskim: biali, czerwoni i lojaliści - polityka lojalistyczna władz Królestwa Polskiego - przyczyny wybuchu powstania styczniowego - władze powstańcze – dyktatorzy powstania - przebieg walk powstańczych w Królestwie Polskim i na Litwie - kwestia chłopska podczas powstania styczniowego – uwłaszczenie 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>sytyuuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe (34.1);</i> - <i>przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych (34.2);</i> - <i>rozzróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych (34.3).</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - źródła upadku powstania i rosyjskie represje - pomoc międzynarodowych ochotników dla powstańców 	
6. Życie codzienne pod zaborami w II połowie XIX wieku	<ul style="list-style-type: none"> - świadomość narodowa mieszkańców I Rzeczypospolitej - proces powstawania nowoczesnego narodu polskiego - próby rusyfikacji i sposoby oporu Polaków - germanizacja w zaborze pruskim – kulturkampf i działalność Hakaty - polski solidaryzm narodowy jako sposób oporu przed germanizacją - autonomia galicyjska i początki konfliktów narodowych w Galicji 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (35.1); - charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców (35.2); - porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego (35.3).
7. Partie polityczne na przełomie XIX i XX wieku	<ul style="list-style-type: none"> - podziały na polskiej scenie politycznej na przełomie XIX i XX w. - program i działalność endecji - ruch socjalistyczny w Polsce – podziały i specyfika - znaczenie i działalność ruchu ludowego - rewolucja 1905 r. na ziemiach polskich 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia główne nurty życia politycznego pod zaborami w końcu XIX w. (35.4)
8. Kultura polska bez polskiego państwa	<ul style="list-style-type: none"> - program i wybitni przedstawiciele polskiego pozytywizmu - znaczenie pracy organicznej i pracy u podstaw - przyczyny wzrostu zainteresowania historią Polski - wzrost popularności powieści i malarstwa - wyodrębnienie się i charakterystyka polskiej inteligencji - rola inteligencji w rozwoju narodu polskiego - polskie szkoły historyczne i ich odmienne pojmowanie losów Polski 	<ul style="list-style-type: none"> - porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego (35.3).
Rozdział V: Świat w II połowie XIX wieku		
1. Zjednoczenie Włoch	<ul style="list-style-type: none"> - postanowienia kongresu wiedeńskiego wobec Włoch - rola Piemontu w procesie jednoczenia Włoch - idee zjednoczenia Włoch Camila Cavoura i Giuseppe Garibaldi - przebieg wojny z Austrią i rola Francji w procesie jednoczenia Włoch - Wyprawa Tysiąca Czerwonych Koszul i zjednoczenie południowych Włoch - powstanie zjednoczonych Włoch 	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega podobieństwa i różnice w procesie jednoczenia Włoch i Niemiec (32.2).
2. Zjednoczenie Niemiec	<ul style="list-style-type: none"> - walka o hegemonię wśród państw niemieckich pomiędzy Austrią i Prusami - rola Prus w procesie jednoczenia Niemiec - Otton von Bismarck i jego zasługi dla zjednoczenia Niemiec - wojny z Danią i Austrią oraz ich znaczenie dla poszerzania wpływów pruskich w Niemczech - okoliczności wybuchu i znaczenie wojny z Francją 	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega podobieństwa i różnice w procesie jednoczenia Włoch i Niemiec (32.2).

	<ul style="list-style-type: none"> - przyczyny klęski Francji - Komuna Paryska – przebieg, program i znaczenie - proklamacja Cesarstwa Niemieckiego 	
3. Stany Zjednoczone w XIX wieku	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój terytorialny i wzrost znaczenia Stanów Zjednoczonych - rozwój osadnictwa i los rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej - dualizm gospodarczy i polityczny Stanów Zjednoczonych w połowie XIX w. - niewolnictwo i ruch abolicjonistyczny - wybuch i przebieg wojny secesyjnej - skutki zwycięstwa Unii w wojnie secesyjnej - rozwój demograficzny Stanów Zjednoczonych – napływ imigrantów z Europy - znaczenie terminów: <i>abolicjonizm, secesja</i> 	- opisuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych (32.1).
4. Ekspansja kolonialna	<ul style="list-style-type: none"> - imperia kolonialne Wielkiej Brytanii i Francji – zasięg terytorialny i charakterystyka - konferencja berlińska i podział wpływów państw europejskich w Afryce - polityka kolonialna nowych mocarstw - gospodarcza i społeczna rola kolonii w XIX w. - budowa kanałów: Sueskiego i Panamskiego – ich znaczenie dla rozwoju komunikacji morskiej - historia przedkolonialnej Afryki 	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia przyczyny i sytuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w. (32.3); - ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw (32.4).
5. Wiek wynalazków	<ul style="list-style-type: none"> - znaczenie teorii ewolucji dla rozwoju nauk przyrodniczych i zmian światopoglądowych - rozwój medycyny i higieny w II połowie XIX w. - odkrycia z dziedziny fizyki – promieniotwórczość pierwiastków i teoria względności 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego (36.1); - przedstawia nowe zjawiska kulturowe, w tym narodziny kultury masowej i przemiany obyczajowe (36.3).
6. W stronę demokracji	<ul style="list-style-type: none"> - demokratyzacja życia - ruch robotniczy - rozwój szkolnictwa - powstanie I Międzynarodówki, pierwsze partie socjalistyczne - początek ideologii chrześcijańskiej demokracji - rozwój ideologii nacjonalistycznych i rasistowskich - wpływ przemian cywilizacyjnych na proces emancypacji kobiet - zmiany w dziedzinie edukacji i praw publicznych związane z równouprawnieniem - działalność sufrażystek i jej skutki - partie polityczne na ziemiach polskich pod zaborami: PPS, Proletariat, SDKPiL, ND, PSL-Piast, PSL-Lewica - znaczenie terminów: <i>anarchizm, racjonalizm, syjonizm</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia główne nurty życia politycznego pod zaborami w końcu XIX w. (35.4); - charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego (36.2).
7. Kultura przełomu	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost popularności literatury i prasy w XIX w. - główne nurty malarstwa XIX w. – akademizm i 	- przedstawia nowe zjawiska kulturowe, w tym narodziny

XIX i XX wieku	impresjonizm - początki kinematografii - masowość kultury	kultury masowej i przemiany obyczajowe (36.3).
Rozdział VI: I wojna światowa		
1. Przyczyny wybuchu I wojny światowej	- rozwój techniczny i rozszerzenie się rewolucji przemysłowej - zmiana układu sił na świecie – nowe mocarstwa: Stany Zjednoczone i Niemcy - nowe imperium na Dalekim Wschodzie – Japonia - wojna rosyjsko-japońska i jej znaczenie - nowe konflikty i porozumienia militarne	- wymienia główne przyczyny narastania konfliktów pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX w. oraz umiejscawia je na politycznej mapie świata i Europy (37.1).
2. Na frontach I wojny światowej	- wojny bałkańskie i zamach w Sarajewie - działania na froncie zachodnim – wojna pozycyjna - walki na południu Europy (Turcja, Włochy, Bułgaria, Rumunia) - wojna na morzach - walki na ziemiach polskich - przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny - zakończenie działań wojennych - postanowienia traktatu wersalskiego - znaczenie terminów: <i>Republika Weimarska, demilitaryzacja, dyktat, rewizja, prawo do samostanowienia narodów, izolacjonizm, Liga Narodów</i>	- charakteryzuje specyfikę działań wojennych ze szczególnym uwzględnieniem nowych środków technicznych (37.2).
3. Rewolucja w Rosji	- rewolucja lutowa w Rosji - system dwuwładzy - rewolucja październikowa - wojna domowa - skutki rewolucji dla ziem rosyjskich oraz dla Europy - reakcje państw europejskich wobec wydarzeń w Rosji - znaczenie terminów: <i>mienszewicy, bolszewicy, biali, czerwoni</i>	- wyjaśnia polityczne i społeczno-gospodarcze przyczyny wybuchu rewolucji w Rosji w 1917 r. (38.1); - wyjaśnia okoliczności przejęcia przez bolszewików władzy w Rosji (38.2); - opisuje bezpośrednie następstwa rewolucji lutowej i październikowej dla Rosji oraz Europy (38.3); - charakteryzuje reakcję Europy na wydarzenia w Rosji (38.4).
4. Polacy w walce o niepodległość	- organizacje niepodległościowe i zbrojne w Galicji - I Kompania Kadrowa - Legiony Polskie - Traktat Brzeski i bunt II Brygady - wojsko polskie we Francji - powstanie pierwszych władz polskich	- charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej oraz opisuje poglądy zwolenników różnych orientacji (39.1); - ocenia wysiłek zbrojny Polaków (39.2).
5. Sprawa polska na arenie międzynarodowej	- Rosja, Austria i Prusy wobec sprawy polskiej - orędzie Wilsona - ustalenia traktatu wersalskiego wobec ziem polskich - udział Polaków w Kongresie Paryskim	- wyjaśnia międzynarodowe uwarunkowania sprawy polskiej (39.3).

7. PROCEDURY OSIĄGANIA SZCZEGÓŁOWYCH CELÓW EDUKACYJNYCH ZE „ŚLADAMI PRZESZŁOŚCI”

Procedury stosowane w procesie edukacyjnym powinny uwzględniać:

- a) poziom wiedzy i umiejętności uczniów;
- b) standardy wymagań dla poziomu gimnazjalnego;
- c) cele programu:
 - przekazanie uczniom wiedzy historycznej,
 - wyjaśnianie procesów dziejowych,
 - rozwijanie umiejętności krytycznej i twórczej refleksji wobec otaczającej rzeczywistości,
 - rozwijanie idei społeczeństwa obywatelskiego,
 - kształtowanie pozytywnej tożsamości narodowej,
 - kształtowanie tożsamości europejskiej,
 - wychowywanie w duchu szacunku dla wartości humanistycznych i uniwersalnych.

Dobór strategii dydaktycznych powinno się zaplanować w taki sposób, aby uwzględniały podstawy współczesnej edukacji. Według nich należy uczyć się, aby:

- przez całe życie zdobywać wiedzę i doskonalić sposoby jej przyswajania,
- działać i nabywać konkretne umiejętności,
- umieć żyć we wspólnocie rodzinnej, środowiskowej i narodowej,
- być, tzn. rozwijać ciało i umysł, inteligencję oraz odpowiedzialność.

Sposób nauczania historii w gimnazjum należy dostosować do możliwości percepcyjnych uczniów w wieku 13–15 lat. Podstawowymi celami na tym etapie edukacyjnym są: zapoznanie gimnazjalistów z najważniejszymi zagadnieniami historycznymi oraz przygotowanie ich do aktywnego udziału w życiu społecznym. Historia budzi zainteresowanie uczniów szczególnie w pierwszej klasie. Aby zachęcić młodzież do nauki, należy trafnie dobrać metody dydaktyczne i formy kształcenia. Ważną rolę odgrywa również umiejętność zaciekawienia uczniów przeszłością. Służą temu m.in. różnorodne metody i techniki aktywizujące, takie jak: dyskusja, drama, portfolio czy drzewko decyzyjne. Wybór strategii dydaktycznych wykorzystywanych na danej lekcji powinien zależeć od treści kształcenia, typu materiału nauczania, celów zajęć czy wieku uczniów, a także od zainteresowań i preferencji nauczyciela.

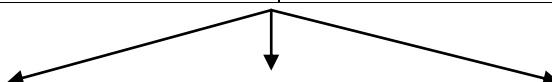
W nauczaniu historii należy znaleźć równowagę między metodami podającymi (A) a metodami angażującymi uczniów (B) oraz metodami pozwalającymi kształtować ich kompetencje historyczne (C). Metody podające powinny mieć przede wszystkim charakter wstępny bądź uzupełniający. Natomiast dobrym rozwiązaniem w rozwijaniu zasadniczego etapu lekcji byłoby systematyczne stosowanie pozostałych metod (B i C).

Podczas lekcji historii w gimnazjum uczeń powinien nie tylko przyswoić treści prezentowane w podręczniku, lecz także zrozumieć omawianą tematykę. Służy temu odpowiedni dobór ćwiczeń i właściwa organizacja pracy. Zadaniem współczesnej szkoły jest również przygotowanie ucznia do samokształcenia. Młodzież potrzebuje wskazówek, w jaki sposób organizować własny warsztat pracy, a także jak racjonalnie planować czas i uczyć się poza szkołą. Dlatego nauczyciel powinien zachęcać młodych ludzi do poszukiwania różnych sposobów zdobywania wiedzy.

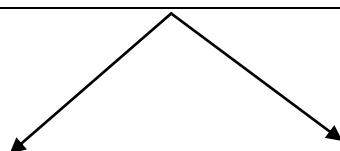
PODRĘCZNIK

UCZNIOWIE

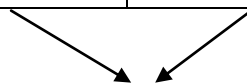
TEKST POBOCZNY (uzupełniający) ciekawostki, teksty rozszerzające wiedzę, ćwiczenia indywidualne (wyszukaj, sprawdź), komentarze do ilustracji	kształcenie umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy i rozwijania zainteresowań
←→	←→
TEKST GŁÓWNY	praca pod kierunkiem nauczyciela
←→	←→

TREŚCI	POSTAWY I WARTOŚCI	UMIEJĘTNOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> - poznawanie najważniejszych wydarzeń historycznych - definiowanie i rozumienie terminów historycznych 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumienie znaczenia wartości w życiu człowieka oraz dążenie do identyfikowania się uczniów z wartościami obywatelskimi, humanistycznymi i uniwersalnymi - kształtowanie postawy patriotycznej - rozwijanie tożsamości narodowej i europejskiej - kształtowanie tolerancji oraz poszanowania dla poglądów i odmienności kulturowej innych osób - przekonanie o wartości kształcenia ustawicznego - rozwijanie aktywności i samodzielnych postaw społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> - odczytywanie tekstów na poziomie dosłownym, przenośnym i symbolicznym - odróżnianie faktów od opinii, prawdy historycznej od fikcji oraz dostrzeganie perswazji, manipulacji i wartościowania w narracji historycznej - odszukiwanie informacji na mapach, wykresach, schematach oraz w tabelach i materiałach ikonograficznych - ustalanie związków przyczynowo-skutkowych w rozwoju cywilizacyjnym Polski i świata oraz w polityce, gospodarce, kulturze i życiu społecznym - rozumienie związków między kulturą rodzimą a innymi kręgami kulturowymi oraz określanie powiązań w różnych obszarach, np. w polityce, kulturze, gospodarce i życiu codziennym, w odniesieniu do przeszłości i czasów obecnych - wypowiedzanie się na określony temat z szacunkiem dla poglądów innych osób oraz uzasadnianie swoich sądów

PODSTAWOWE ZASADY	PODSTAWOWE STRATEGIE
<p>(J. Półturzycki, <i>Dydaktyka dla nauczycieli</i>, Toruń 1997)</p> <ul style="list-style-type: none"> - zasada przystępności - zasada pogładowości - zasada kształtowania umiejętności - zasada systematyczności - zasada trwałości wiedzy - zasada łączenia teorii z praktyką - zasada świadomego i aktywnego uczestnictwa - zasada ustawiczności kształcenia - zasada indywidualizacji i zespołowości 	<p>(W. Okoń, <i>Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej</i>, Warszawa 1996)</p> <ul style="list-style-type: none"> - strategia podająca: zapoznanie uczniów z nowymi informacjami odnoszącymi się do rzeczywistości minionej - strategia problemowa: samodzielne dochodzenie uczniów do wiedzy, rozwiązywanie problemów - strategia oddziaływania na rzeczywistość: łączenie wiedzy z praktyką, uczenie się przez działanie, odkrywanie, przeżywanie - strategia oddziaływania na ucznia: wpływ na kształtowanie postaw i wartości

PREFEROWANE METODY

<p>(A) METODY NASTAWIONE NA PRZEKAZYWANIE (ZDOBYWANIE) WIEDZY</p> <p>1) Pogadanka</p> <p>2) Opowiadanie</p> <p>3) Praca z tekstem podręcznika</p>	<p>(B) METODY ROZWIJAJĄCE UMIEJĘTNOŚCI OGÓLNE</p> <p>4) Dyskusja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dyskusja punktowana • Dyskusja panelowa <p>5) Debata „za” i „przeciw”</p> <p>6) Burza mózgów</p> <p>7) Metoda tekstu przewodniego</p> <p>8) Mapa mentalna</p> <p>9) Drama</p> <p>10) Projekt edukacyjny</p> <p>11) Metaplan</p> <p>12) Wycieczka</p> <p>13) Drzewko decyzyjne</p> <p>14) Portfolio</p> <p>15) Jigsaw-puzzle</p> <p>16) Analiza SWOT</p> <p>17) Ranking diamentowy</p>	<p>(C) METODY ROZWIJAJĄCE UMIEJĘTNOŚCI HISTORYCZNE</p> <p>18) Praca z tekstem źródłowym</p> <p>19) Praca ze źródłem ikonograficznym</p> <p>20) Praca z mapą</p>
---	---	---

(A) METODY NASTAWIONE NA PRZEKAZYWANIE (ZDOBYWANIE) WIEDZY

1. Rozmowa nauczająca (pogadanka)

Pogadanka jest często stosowana w celu wprowadzenia w tematykę zajęć. Polega na dialogu nauczyciela z uczniami – zadawaniu pytań i otrzymywaniu na nie odpowiedzi. Podstawowym warunkiem skuteczności tej metody jest posiadanie przez uczniów określonych wiadomości. Pytania powinny skłonić ich do analizy i syntezy wiedzy oraz do wyciągnięcia wniosków. Podczas rozmowy nauczyciel podkreśla ważniejsze zagadnienia, oddziela treści istotne od mniej ważnych, sprawdza stopień zapoznania się uczniów z tekstem i poziom jego zrozumienia. Pierwsze pytanie jest formułowane przez nauczyciela, natomiast pozostałe pytania wynikają z odpowiedzi uczniów, związanych z różnym poziomem wiedzy na dany temat. Metoda ta pozwala utrwalić znane już wiadomości oraz wprowadzić nowe zagadnienia. Umożliwia również wyrażanie własnych poglądów oraz wykorzystanie zdobytej wiedzy w praktyce. Dzięki pogadance uczniowie kształtują postawę tolerancji, uczą się rozwiązywania problemów w twórczy sposób oraz występowania przed publicznością.

Przykładowe zagadnienia, które można zrealizować przy wykorzystaniu rozmowy nauczającej:

- Ocena poglądów Pawła Włodkowica (klasa II, III.2. Wielka wojna z Zakonem),
- Konflikt z Krzyżakami o Pomorze (klasa II, I.6. Panowanie Władysława Łokietka),
- Rola szlachty w średniowieczu (klasa II, II.3. Wojna trzynastoletnia),
- Odrodzenie w Polsce (klasa II, VI.7. Włoskie korzenie polskiego renesansu).

2. Opowiadanie

Metodę tę można wykorzystać m.in. do przekazywania ciekawych informacji lub legend, np. związanych z opisem wybranej bitwy. Opowiadanie służy zaciekawieniu uczniów danym zagadnieniem oraz wpływa na ich zaangażowanie w czasie lekcji. Stosuje się je na etapie edukacji gimnazjalnej w taki sposób, aby zastąpiło ono całkowicie tradycyjne wykłady.

Przykładowe zagadnienia, do których omówienia można wykorzystać opowiadanie:

- Bitwa w Wąwozie Termopilskim (klasa I, II.4. Wojny perskie),
- Legendarne początki Rzymu (klasa I, III.1. Początki Rzymu),
- Legendy o początkach państwa polskiego (klasa I, V.2. Początki państwa polskiego),
- Przebieg bitwy pod Grunwaldem (klasa II, III.2. Wielka wojna z Zakonem).

3. Praca z tekstem podręcznika

Metoda ta przygotowuje uczniów do pracy z podręcznikiem, publikacjami popularnonaukowymi i utworami beletrystycznymi oraz z czasopismami. Kształci ona umiejętności: planowania, organizowania i oceniania własnej nauki oraz rozwiązywania problemów w sposób twórczy, a także poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł. Poszczególne etapy pracy z tekstem przebiegają w następującej kolejności:

- zwrócenie uwagi uczniów na tekst podstawowy i tekst uzupełniający podręcznika oraz obudowę dydaktyczną – mapy, infografiki, schematy, wykresy, ilustracje, tabele,
- praca z tekstem: poszukiwanie odpowiedzi na zadane pytania, wyodrębnianie najważniejszych informacji, odczytywanie danych z tabel i diagramów,
- sporządzanie notatki,
- układanie planu,
- rozwiązywanie ćwiczeń,
- sprawdzenie zdobytej wiedzy i kształconych umiejętności.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą pracy z tekstem podręcznika:

- Funkcjonowanie republiki rzymskiej – urzędnicy i ich kompetencje (klasa I, III.2. Republika rzymska),
- Rozkwit kulturalny i gospodarczy Bizancjum w VI–VIII w. (klasa I, IV.1. Bizancjum),
- Ośrodki polskiej państwowości – gród w Gnieźnie (klasa I, V.3. Państwo Bolesława Chrobrego),
- Funkcjonowanie systemu feudalnego w średniowiecznej Europie (klasa II, II.1. System feudalny).

(B) METODY ROZWIJAJĄCE UMIEJĘTNOŚCI OGÓLNE

4. Dyskusja

Dyskusja jako metoda aktywizująca jest prowadzona na forum klasy i każdy uczeń może wziąć w niej udział. Powinna być ona rzeczowa i przebiegać według wcześniej ustalonych reguł, takich jak kulturalne zachowanie uczestników czy rozmawianie wyłącznie na zadany temat. Po sprecyzowaniu tematu i np. zapisaniu go na tablicy nauczyciel określa najważniejsze zasady dyskusji. Może ona mieć charakter spontaniczny albo poprzedza się ją zespołowym opracowaniem części danego zagadnienia. Rozmowę można rozpocząć również od sformułowania kilku pytań szczegółowych dotyczących przedstawionej kwestii. Ważne jest, aby uczniowie w trakcie dyskusji nie tylko wyrażali swoje opinie, lecz także potrafili je uzasadnić.

Metoda ta uczy samodzielnego myślenia, precyzyjnego formułowania argumentów, uzasadniania własnych poglądów oraz szacunku dla odmiennych opinii. Rozwija także kulturę wypowiedzi. Nauczyciel może włączyć się do dyskusji i wypowiadać swoje sądy, czasami nawet kontrowersyjne, aby w ten sposób zaktywizować uczniów. Szczególną uwagę należy zwrócić na osoby, które zazwyczaj nie zabierają głosu. Aby pomóc im w aktywnym uczestniczeniu w rozmowie, warto kierować do nich pytania bezpośrednio. Na zakończenie nauczyciel powinien przedstawić wnioski z przebiegu dyskusji. Wypowiedzi uczniów można zapisywać na tablicy, co ułatwi dokonanie podsumowania.

- **Dyskusja punktowana**

Polega na dyskusji pomiędzy kilkuosobowymi grupami. Nauczyciel wybiera uczniów do każdego zespołu, następnie określa temat i czas dyskusji, podaje obowiązujące zasady, a także przedstawia formularz, na którego podstawie uczniowie będą oceniani. Punkty przydzielane są za podanie odpowiednich argumentów oraz za merytoryczne komentarze do wypowiedzi przeciwników.

Natomiast odejmuje się je za przerywanie wystąpień innych osób, ataki osobiste, monopolizowanie dyskusji, a także za błędne wypowiedzi. Uzyskana punktacja decyduje o ocenie ucznia.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą dyskusji punktowanej:

- Koniec świata starożytnego – czy upadek Rzymu był nieunikniony? (klasa I, III.9. Koniec świata starożytnego),
- Sarmatyzm – ideologia narodowa czy gloryfikacja ignorancji? (klasa II, VI.7. Kultura baroku i sarmatyzm).

• **Dyskusja panelowa**

Może zostać wykorzystana podczas lekcji przygotowanej przez nauczyciela i uczniów. Szczególnie przydatna okazuje się w trakcie omawiania tematów podsumowujących, gdy uczniowie posiadają już określoną wiedzę. Dyskusja przeprowadzana jest przez wybrane osoby z klasy, pełniące funkcję ekspertów w danej dziedzinie. Na początku lekcji eksperci wygłaszają przygotowane wcześniej referaty. Następnie rozpoczynają rozmowę, której przysłuchują się pozostali uczniowie. W kolejnym etapie do dyskusji włączają się obserwatorzy, zadając pytania poszczególnym ekspertom. Aby głos mogło zabrać jak najwięcej osób, warto wcześniej określić maksymalny czas wypowiedzi każdego z uczniów. Podczas dyskusji panelowej nauczyciel pełni funkcję moderatora – formułuje temat, przedstawia ekspertów, udziela głosu obserwatorom oraz czuwa nad rzeczowym i kulturalnym przebiegiem rozmowy. Na zakończenie przedstawia najważniejsze wnioski. Moderatorem może także zostać uczeń, jeżeli nauczyciel uzna, że właściwie wykona on powierzone mu zadanie.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą dyskusji panelowej:

- Obozy polityczne na Sejmie Czteroletnim (klasa III, I.5. Sejm Wielki i drugi rozbiór Polski),
- Ugrupowania polityczne Wielkiej Emigracji (klasa III, IV.3. Wielka Emigracja i represje po powstaniu).

5. Debata „za” i „przeciw”

Podczas debaty „za” i „przeciw” wybrany problem analizowany jest z dwóch przeciwstawnych punktów widzenia. Dzięki tej metodzie młodzi ludzie uczą się dyskutować i patrzeć na dany temat z różnych perspektyw, co skłania ich do szanowania cudzych poglądów, a także uświadamia, jak wielką rolę w rozwiązywaniu problemów odgrywają negocjacje. Debata „za” i „przeciw” pozwala rozstrzygać sporne kwestie w sposób twórczy, kształtuje umiejętność autoprezentacji oraz przygotowuje do podejmowania decyzji i pełnienia różnorodnych ról społecznych w przyszłości. Metodę tę można wykorzystać m.in. do przeprowadzenia sądu nad wybraną postacią historyczną czy do rozstrzygnięcia sporów dotyczących interpretacji danego wydarzenia historycznego.

Przykładowe zagadnienia, do których realizacji można wykorzystać debatę „za” i „przeciw”:

- Czy Mieszko I podjął słuszną decyzję, przyjmując chrzest? (klasa I, V.2. Początki państwa polskiego),
- Czy dla kraju korzystne było posiadanie kolonii zamorskich? (klasa II, IV.4. Gospodarka w epoce kolonialnej),
- Czy w XIX w. Polacy powinni byli organizować powstania niepodległościowe? (klasa III. 5. Powstanie styczniowe).

6. Burza mózgów

Kolejna z metod – burza mózgów – polega na zespołowym rozwiązywaniu problemów. Składa się ona z dwóch etapów. Na początku uczniowie podają swoje propozycje rozstrzygnięcia danej kwestii. Wszystkie wypowiedzi zapisywane są w widocznym miejscu, np. na tablicy. Następnie młodzi ludzie wspólnie oceniają poszczególne pomysły i wybierają najtrafniejszy z nich. Metoda ta pozwala kształtować umiejętność prezentacji własnego punktu widzenia oraz posługiwania się poprawną polszczyzną. Ponadto, ze względu na spontaniczny charakter burzy mózgów, podczas wykonywania

ćwiczeń głos często zabierają nawet uczniowie na co dzień mało aktywni. W trakcie przeprowadzania burzy mózgów trzeba przestrzegać następujących zasad dyskusji w grupie:

- gdy jedna osoba mówi, pozostałe słuchają i nie przerywają,
- nie należy źle oceniać osoby wypowiadającej się,
- nie powinno się mówić zbyt długo, tak aby wystarczyło czasu na wypowiedzi innych osób,
- należy uzasadniać swoje opinie.

Etapy wykonywania zadania metodą burzy mózgów:

- sformułowanie problemu przez nauczyciela,
- zgłaszanie i zapisywanie pomysłów dotyczących rozwiązania problemu,
- ustalenie kryteriów oceny podanych propozycji,
- analiza i ocena pomysłów,
- wybór najlepszej propozycji rozwiązania problemu.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania metodą burzy mózgów:

- Czy imperium Aleksandra Wielkiego miało szansę przetrwać?,
- Konflikt Bolesława Śmiałego z biskupem Stanisławem – metody na zażegnanie sporu,
- Powstanie listopadowe – jaka metoda walki z zaborcami byłaby najskuteczniejsza?.

7. Metoda tekstu przewodniego

Metoda ta opiera się na pracy z przygotowanym wcześniej przez nauczyciela tekstem przewodnim. Jest to rodzaj pisemnej instrukcji, w której zostały przedstawione kolejne etapy wykonywania zadania, pytania pomocnicze, czas realizacji ćwiczenia oraz rodzaj oczekiwanych wyników. Zawiera ona również informacje o potrzebnych materiałach i środkach dydaktycznych (np. podręcznik, mapa, fotografie). Uczniowie, mając do dyspozycji tekst przewodni i odpowiednie pomoce dydaktyczne, poszukują samodzielnie lub w grupach potrzebnych informacji. Po upływie określonego czasu oddają swoje prace nauczycielowi lub prezentują je na forum klasy.

Odmianą tej metody jest zastosowanie tekstu źródłowego jako centralnego elementu tekstu przewodniego. Uczniowie po odczytaniu informacji źródłowych wykorzystują podręcznik lub inne materiały pomocnicze do usystematyzowania wiedzy lub porównania uzyskanych informacji z wiadomościami zawartymi w podręczniku. Ostatnim etapem może być np. rozwiązanie krzyżówki, której hasła będą się odnosić do wiedzy zdobytej przez uczniów w trakcie wykonywania zadania.

Przykładowe zagadnienia, które można zrealizować za pomocą pracy z tekstem przewodnim:

- Działalność Cyryła i Metodego wśród Słowian,
- Monteskiuszowski trójpodział władzy w Konstytucji Stanów Zjednoczonych,
- Praca organiczna i praca u podstaw – nową ideą polskiej inteligencji w II połowie XIX w.

8. Mapa mentalna

Mapa mentalna to metoda graficznego opracowania problemu z wykorzystaniem terminów, skojarzeń, haseł, rysunków i symboli. Polega ona na porządkowaniu informacji, a następnie przedstawieniu ich na plakacie w formie schematu lub rysunku. Sporządzenie mapy mentalnej pomaga uczniom usystematyzować zdobyte wiadomości i zrozumieć związki, które zachodzą między nimi. Metoda ta sprzyja aktywizowaniu młodych ludzi, ponieważ każda osoba ma możliwość wypowiedzenia się oraz przedstawienia własnych propozycji. Rozwija również umiejętność poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, skutecznego porozumiewania się w rozmaitych sytuacjach oraz twórczego rozwiązywania problemów. Metoda ta może być wykorzystywana jako jedna z form notowania i powtarzania wiadomości, systematyzowania wiedzy oraz wzbogacania słownictwa.

Etapy postępowania w pracy nad mapą mentalną:

- zapisanie terminu, który będzie omawiany,
- wyjaśnienie, na czym polega zadanie,
- określenie czasu na wykonanie mapy mentalnej,
- dopisywanie skojarzeń przez uczniów,
- prezentowanie efektów pracy.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania metodą mapy mentalnej:

- Legiony i Księstwo Warszawskie – Konstytucja Księstwa Warszawskiego,
- Represje po powstaniu – Wielka Emigracja – działalność wybitnych Polaków na emigracji,
- Ekspansja kolonialna – charakterystyka i zasięg terytorialny kolonii Wielkiej Brytanii i Francji,
- Rozwój narodu polskiego pod zaborami – rusyfikacja i germanizacja oraz sposoby oporu Polaków.

9. Drama

Drama umożliwia przyswajanie wiedzy poprzez zabawę i działanie. Podczas pracy tą metodą uczniowie wczuwają się w emocje, poglądy i zachowanie odgrywanych osób. W dramie można wykorzystać naturalną spontaniczność uczniów oraz ich chęć do aktywnego działania. Metoda ta rozwija wyobraźnię, pomysłowość, zdolności artystyczne, tolerancję, motorykę ciała, umiejętność rozróżniania i okazywania emocji oraz znajomość rozmaitych ról społecznych. Za jej pomocą można wprowadzać te elementy związane z przeżyciami naśladowanych postaci, które wymagają empatii ze strony ucznia. W obrębie omawianej metody można wyszczególnić kilka technik. Należą do nich m.in.: stop-klatka, wejście w rolę, inscenizacja improwizowana, udawana fotografia, zabawa w muzeum, wywiad oraz rzeźba.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania metodą dramy:

- Obiady czwartkowe u króla Stanisława Augusta,
- Sejm Czteroletni i uchwalenie Konstytucji 3 maja,
- Ogłoszenie traktatu wersalskiego po I wojnie światowej.

10. Projekt edukacyjny

Metoda ta znajduje zastosowanie w realizacji czasochłonnych zadań. Najczęściej polegają one na analizie wybranych zagadnień, wykraczających poza ramy jednego przedmiotu, i dlatego wymagają wskazówek nauczyciela. Metoda projektu edukacyjnego uczy planowania pracy, wyszukiwania informacji w różnych źródłach, sporządzania notatek oraz prezentowania własnych pomysłów. Jest to jedna z najciekawszych i najkorzystniejszych metod aktywizujących, ponieważ dzięki niej uczniowie rozwiązują problemy w twórczy sposób, wykazują się samodzielnością i przedsiębiorczością. Prezentacja efektów pracy może mieć różną formę, np.: modelu, makiety, planu, folderu, filmu, audycji radiowej czy przemówienia. Nauczyciel ocenia projekt na podstawie wcześniej ustalonych kryteriów. Metoda ta pobudza aktywność uczniów oraz integruje treści nauczania z zakresu różnych bloków tematycznych. Może być wykorzystywana zarówno do pracy indywidualnej, jak i grupowej. Wymaga od ucznia umiejętności zaplanowania własnej pracy, samodyscypliny, motywacji do realizacji danego zadania, umiejętności organizowania pracy w grupie oraz samodzielnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji.

Etapy postępowania w pracy metodą projektu edukacyjnego:

- określenie celu,
- wybranie tematu pracy i odpowiednich metod,
- podanie kryteriów oceny i terminu zakończenia zadania,
- zbieranie informacji, konsultacje z nauczycielem i porządkowanie zdobytej wiedzy,
- przygotowanie prezentacji w formie dokumentacji (np. model, plakat, folder) lub wystąpienia (np. przemówienie, inscenizacja),
- prezentacja efektów pracy na forum klasy, dyskusja i ocena.

Ważnym zadaniem nauczyciela jest stworzenie opisu projektu – dokumentu zawierającego wszystkie niezbędne informacje dla uczniów. Musi on zawierać temat projektu, wskazówki dotyczące wykonania zadania oraz termin jego zakończenia. W instrukcji należy również umieścić informacje o kryteriach oceny pracy. Następnie nauczyciel zawiera kontrakt z grupą uczniów. Określa się w nim temat projektu, a także za co i w jaki sposób będą oceniani. Plan pracy grupy pomoże uczniom podzielić między siebie zadania oraz wykonać projekt w wyznaczonym czasie. Nauczyciel powinien kontrolować przebieg prac i pomagać przezwycięzać trudności.

Na zakończenie autorzy poszczególnych projektów przygotowują sprawozdanie, które podlega ocenie. Następuje prezentacja efektów pracy na forum klasy oraz dyskusja, podczas której pozostali uczniowie mogą zadawać pytania w celu wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości i niejasności. Daje to innym osobom możliwość zapoznania się z zagadnieniem, którego dotyczy projekt. Przygotowanie

prezentacji rozwija umiejętność poprawnego wypowiedzania się, przedstawiania rezultatów wykonanej pracy i jej obrony poprzez odpowiadanie na zadawane pytania. Bardzo ważne jest wykorzystanie w prezentacji pomocy wizualnych, np. tabel, wykresów, rysunków, zestawień.

Ocena projektu jest kwestią złożoną. Dlatego informacje o jej kryteriach i formie muszą zostać umieszczone w opisie projektu, aby uczniowie mogli się z nimi zapoznać. Proces oceniania powinien mieć charakter motywacyjny i kształcący.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą projektu edukacyjnego:

- Kultura starożytnej Grecji – prezentacja wybranej dziedziny sztuki lub danego twórcy,
- Życie codzienne w wiecznym mieście – zabytki Rzymu,
- Kultura odrodzenia w Europie – przedstawiciele odrodzenia i ich dzieła.

11. Metaplan

Metoda ta jest graficznym sposobem zapisu kolejnych etapów analizy danego zagadnienia. Pozwala na postawienie diagnozy sytuacji i znalezienie możliwego rozwiązania problemu. Podczas wykonywania metaplanu uczniowie pracują indywidualnie lub grupowo. Odpowiadają na umieszczone w tabeli pytania – „Jak jest?”, „Jak powinno być?”, „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?”, a wszystkie wnioski są zapisywane. Metaplan uczy skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentowania własnego punktu widzenia oraz tolerancji wobec poglądów innych ludzi. Dzięki metodzie tej młodzież kształci umiejętność posługiwania się poprawną polszczyzną, a także publicznych wystąpień, pracy w grupie i twórczego rozwiązywania problemów. Metaplan pomaga również w analizowaniu i ocenianiu różnych zjawisk lub wydarzeń oraz w wyciąganiu wniosków.

Etapy pracy metodą metaplanu:

- określenie czasu dyskusji,
- podział na grupy,
- przedstawienie problemu,
- odpowiedzi na pytania: „Jak jest?”, „Jak powinno być?”, „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?”,
- umieszczenie kartek z odpowiedziami w wyznaczonym miejscu,
- zapisanie wniosków i wypracowanie wspólnych rozwiązań.

Przykładowe tematy, które można zrealizować metodą metaplanu:

- Koniec świata starożytnego – czy upadek Rzymu był nieunikniony?,
- Kultury prekolumbijskie – czy miały szansę ocaleć?,
- Czy I wojny światowej można było uniknąć?.

12. Wycieczka

W ramach tej metody kształcenia uczniowie mają okazję zobaczyć np. budowle w stylu gotyckim. Nauczyciel powinien wcześniej przedstawić młodym ludziom cele lekcji oraz zadania do wykonania w grupach lub indywidualnie. Metoda ta integruje zespół klasowy, rozbudza zainteresowania uczniów oraz skłania ich do poszukiwania nowej wiedzy. W trakcie wycieczki kształcone są umiejętności skutecznego porozumiewania się w rozmaitych sytuacjach, stosowania zdobytej wiedzy w praktyce oraz korzystania z różnych źródeł informacji. Ponadto metoda ta ułatwia rozwijanie zainteresowań oraz zdobywanie potrzebnych doświadczeń.

Przebieg pracy w czasie przygotowywania wycieczki:

- prace organizacyjne,
- sporządzenie planu wycieczki,
- wycieczka,
- podsumowanie,
- uporządkowanie informacji,
- utrwalenie wiadomości.

Celem wycieczki może być np. muzeum, miejsce pamięci narodowej czy skansen. Może ona również dotyczyć tematów związanych z zabytkami architektury (np. gotyk, odrodzenie) bądź ważnymi wydarzeniami w dziejach Polski (np. powstanie warszawskie, stan wojenny, działalność „Solidarności”).

Przykładowe zagadnienia, które można zrealizować podczas wycieczki:

- Początki państwa polskiego – Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie,
- Lokacja średniowiecznego miasta – wycieczka po Chełmie,
- Zakon Krzyżacki – wycieczka po Zamku w Malborku,
- Renesans na ziemiach polskich – Muzeum Zamku w Baranowie Sandomierskim.

13. Drzewko decyzyjne

Metoda ta jest sposobem zapisu dyskusji, wspomagającym proces podejmowania decyzji. Ułatwia ocenę sytuacji dzięki udzieleniu odpowiedzi na poszczególne pytania. Dotyczą one propozycji rozwiązań problemu oraz ich pozytywnych i negatywnych skutków.

Kolejne etapy pracy metodą drzewka decyzyjnego:

- sformułowanie problemu, który uczniowie wpisują w korzeń drzewa,
- określenie celów i wartości najbardziej istotnych dla osób podejmujących decyzję – uczniowie zapisują je w koronie drzewa,
- zaproponowanie jak największej liczby rozwiązań, które należy wpisać w pień drzewa,
- określenie pozytywnych i negatywnych skutków każdego rozwiązania w odniesieniu do stawianych celów i przyjętych wartości – konsekwencje są wpisywane w koronę drzewa,
- podjęcie decyzji – uczniowie wybierają najlepsze rozwiązanie problemu.

Przykładowe zagadnienia możliwe do zrealizowania za pomocą drzewka decyzyjnego:

- Czy Mieszko I podjął słuszną decyzję, przyjmując chrzest?,
- Czy podział państwa przez Bolesława Krzywoustego przyspieszył upadek kraju?,
- Postawa Stanisława Augusta wobec zaborców – czy istniała możliwość ocalenia państwa?.

14. Portfolio

Portfolio jest metodą polegającą na zgromadzeniu materiałów na temat wybrany przez ucznia lub nauczyciela. Uczniowie korzystają w tym celu z różnych źródeł informacji, mogą również wymieniać się między sobą uzyskanymi wiadomościami. Na zakończenie przedstawiają na lekcji gotowe portfolio. Nauczyciel, oceniając pracę uczniów, powinien wziąć pod uwagę odpowiedni dobór materiałów, pomysłowość oraz sposób prezentacji zdobytej wiedzy.

W trakcie pracy tą metodą uczniowie rozwijają umiejętność wyszukiwania oraz segregowania informacji związanych z danym tematem. Ponadto uczą się skutecznie współpracować z innymi osobami podczas wymiany zdobytych materiałów.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą metody portfolio:

- Zabytki gotyckie w moim regionie,
- Kultura narodowa na przełomie XIX i XX w. – pozytywizm i jego główni przedstawiciele,
- Przemiany społeczne i kulturowe w II połowie XIX w.

15. Jigsaw-puzzle

Praca tą metodą odbywa się w grupach. Każdy z zespołów opracowuje wybrane zagadnienia, po czym uczniowie z poszczególnych drużyn są mieszeni, tak aby we wszystkich nowo powstałych grupach znalazł się jeden przedstawiciel każdej z poprzednich drużyn. Następnie reprezentanci zespołów kolejno przekazują zebrane wcześniej informacje innym członkom grupy.

Metoda jigsaw-puzzle uczy współpracy – aby uzyskać pozytywny wynik, każdy uczeń musi skorzystać z wiedzy i umiejętności innej osoby. Pozwala uczniom sprawdzić się w roli nauczyciela. Kształci także umiejętności koncentrowania się na omawianym zagadnieniu, zapamiętywania najważniejszych wiadomości i precyzyjnego przekazywania informacji.

Przykładowe zagadnienia, do których realizacji można wykorzystać metodę jigsaw-puzzle:

- Funkcjonowanie systemu feudalnego w Europie,
- Zabytki średniowieczne w moim regionie,
- Gospodarka przemysłowa na ziemiach polskich w II połowie XIX w.

16. Analiza SWOT

Nazwa tej metody pochodzi od pierwszych liter angielskich słów:

strengths – mocne strony,
weaknesses – słabe strony,
opportunities – szanse,
threats – zagrożenia.

Analiza SWOT polega na określeniu mocnych i słabych stron proponowanego rozwiązania omawianego zagadnienia oraz związanych z nim szans i zagrożeń. Metoda ta sprawdza się zwłaszcza w trakcie omawiania zagadnień związanych z polityką zagraniczną danego państwa. Pozwala uczniom na przeanalizowanie wybranego problemu oraz określenie skutków podejmowanej decyzji – zarówno pozytywnych, jak i negatywnych.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania za pomocą analizy SWOT:

- Unia Polski z Litwą,
- Kongres wiedeński i nowy ład europejski,
- Traktat wersalski i nowy ład w Europie,
- Sprawa niepodległości Polski na arenie międzynarodowej.

17. Ranking diamentowy

Ranking diamentowy polega na porządkowaniu informacji zgodnie z hierarchią ważności, tak aby uzupełnić schemat przypominający kształtem diament. Metoda ta łączy się zazwyczaj z dwiema innymi – burzą mózgów i dyskusją. Na początku uczniowie podają np. przyczyny lub skutki danego wydarzenia historycznego. Wypowiedzi zapisywane są na tablicy albo na kartkach samoprzylepnych. Następnie wybrana osoba odczytuje wszystkie propozycje, a uczniowie wspólnie wybierają trafniejsze odpowiedzi i decydują, w których miejscach schematu należy je umieścić. Ranking diamentowy pozwala rozwinąć zdolności logicznego myślenia, dokonywania analizy i selekcji informacji oraz porządkowania ich ze względu na ważność. Kształci także umiejętności przedstawiania i obrony własnego stanowiska, pracy zespołowej oraz twórczego rozwiązywania problemów.

Przykładowe zagadnienia do zrealizowania metodą rankingu diamentowego:

- Podboje Rzymu,
- Wyprawy krzyżowe,
- Kryzys Rzeczypospolitej w II połowie XVII w.,
- Rewolucja amerykańska,
- Przyczyny wybuchu I wojny światowej.

(C) METODY ROZWIJAJĄCE UMIEJĘTNOŚCI HISTORYCZNE

18. Praca z tekstem źródłowym

W podręczniku obok tekstu głównego zostały także zamieszczone teksty źródłowe. Odnoszą się one bezpośrednio do omawianych tematów i pochodzą z kronik, roczników, wspomnień oraz listów. Pod tekstami źródłowymi znajdują się różnorodne polecenia wykonywane przez ucznia ustnie bądź pisemnie. Występują również zestawienia dwóch tekstów, których autorzy wyrazili odmienne opinie na konkretny temat. Tego rodzaju teksty pomagają kształcić u uczniów umiejętność dostrzegania, w jak różny sposób mogą być interpretowane te same fakty.

Praca z tekstem pozwala rozwijać krytyczny stosunek uczniów do źródeł informacji oraz zdobyć umiejętności, które są niezwykle istotne w procesie kształtowania dojrzałości obywatelskiej. Należy do nich m.in. pytanie o wiarygodność i intencje autora tekstu źródłowego. Metoda ta uczy również rozpoznawania perswazji oraz manipulacji, a także odróżniania faktów historycznych od opinii. Pracując w ten sposób, nauczyciel musi pamiętać o stawianiu odpowiednich pytań badawczych oraz kierowaniu uwagi uczniów na przejawy subiektywizmu autora. Teksty źródłowe dostarczają również wielu przydatnych informacji na temat wyników badań naukowych w określonej dziedzinie. Dzięki temu uczniowie mogą porównywać różne interpretacje badawcze dotyczące tych samych wydarzeń. Praca z tekstami źródłowymi kształci także wymaganą na egzaminie gimnazjalnym umiejętność czytania ze zrozumieniem.

Przykładowe tematy do zrealizowania metodą pracy z tekstem źródłowym:

- Polska dzielnicowa – podanie przyczyn upadku zasady senioratu – analiza wybranych fragmentów „Kroniki Polskiej” Galla Anonima,
- Miasto średniowieczne i jego mieszkańcy – wyjaśnienie zasad kolonizacji – analiza aktu kolonizacyjnego wybranego miasta średniowiecznego,
- Pierwsze konstytucje – analiza fragmentów konstytucji: 3 Maja, francuskiej, amerykańskiej.

19. Praca ze źródłem ikonograficznym

Metoda ta jest ciągle niedoceniana i zbyt rzadko wykorzystywana przez nauczycieli, mimo że zazwyczaj podręczniki dostarczają materiału potrzebnego do tego rodzaju analizy. Ilustracje często są traktowane jedynie jako barwne uzupełnienie tekstu, mające uatrakcyjnić uczniom jego odbiór. Nauczyciele zapominają niekiedy, że nie tylko teksty są źródłem historycznym. Należą do nich także obrazy bądź fotografie różnych artefaktów. Ilustracje mogą stanowić znakomitą podstawę do samodzielnej pracy uczniów, której celem jest wskazanie różnic obyczajowych pomiędzy współczesnością a przeszłością. Są też niezwykle przydatne np. podczas porównania architektury lub sztuki różnych epok.

Przykładowe tematy do zrealizowania metodą pracy z źródłem ikonograficznym:

- Życie codzienne w średniowiecznym mieście,
- Emancypacja kobiet w XIX w.,
- Życie codzienne w Polsce na przełomie XIX i XX w.

20. Praca z mapą

Jest to metoda o charakterze interdyscyplinarnym, łącząca wiedzę historyczną z geografiami i wiadomościami z dziedziny fizyki. Nauczyciel historii powinien wymagać od uczniów nie tylko, aby wskazywali na mapie określone krainy czy miejsca historyczne, lecz także by potrafili ustalić fakty za pomocą jej analizowania. W nauczaniu historii bardzo ważne jest systematyczne rozwijanie umiejętności gromadzenia informacji na podstawie porównywania map. Mogą to być wiadomości dotyczące np. zmian terytorialnych oraz ich wpływu na przemiany w gospodarce danego państwa lub na jego położenie geopolityczne.

Przykładowe tematy do zrealizowania metodą pracy z mapą:

- Najstarsze cywilizacje w dolinach wielkich rzek,
- Wojny perskie,
- Wojny Polski z Turcją, Rosją i Szwecją w XVII w.,
- Działania wojenne na froncie zachodnim w czasie I wojny światowej.

8. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW DZIĘKI „ŚLADOM PRZESZŁOŚCI”

Klasa I

Rozdział I. Początki cywilizacji

Dzięki treściom zawartym w pierwszej części programu uczniowie poznają najdawniejsze dzieje człowieka oraz historię pierwszych cywilizacji.

Zakładane osiągnięcia uczniów są następujące:

- poznanie najważniejszych terminów związanych z omawianym okresem,
- poznanie roli archeologii w rekonstrukcji dawnych dziejów,
- znajomość położenia geograficznego siedzib pierwszych ludzi oraz najstarszych cywilizacji,
- zrozumienie uzależnienia człowieka od warunków geograficzno-przyrodniczych i ludzkiej ingerencji w nie,
- świadomość wpływu wynalazków technicznych na sposób życia człowieka,
- świadomość ciągłości kulturowej i trwałości ludzkich osiągnięć,
- dostrzeganie zależności między powstaniem cywilizacji i państwa a organizacją pracy,
- poznanie starożytnych religii politeistycznych i monoteistycznych oraz wskazanie różnic między nimi,
- porządkowanie wydarzeń w kolejności chronologicznej,
- ocena osiągnięć pierwszych cywilizacji starożytnych.

Rozdział II. Antyczna Grecja

Przedstawiony materiał nauczania przewiduje poznanie przez ucznia dziejów cywilizacji greckiej oraz jej dokonań kulturalnych i naukowych. Zakładane osiągnięcia uczniów to:

- poznanie terminów związanych ze starożytną Grecją,
- wskazywanie na mapie położenia Grecji, jej kolonii i kierunków ekspansji,
- rozumienie roli warunków naturalnych w życiu Greków,
- poznanie czynników jednoczących wszystkich Greków,
- dostrzeganie związków pomiędzy kulturą grecką a kulturą współczesną (olimpiady, teatr, mitologia, literatura i sztuka),
- ocena udziału Greków w kształtowaniu się kultury śródziemnomorskiej,
- ocena zasad demokracji ateńskiej,
- znajomość różnic pomiędzy demokracją ateńską i współczesną,
- określenie cech i okoliczności powstania kultury hellenistycznej,
- przedstawienie ponadczasowych wartości filozofii greckiej,
- porządkowanie wydarzeń według ich następstwa w czasie,
- selekcja informacji pozwalających dostrzec przyczyny i skutki omawianych wydarzeń.

Rozdział III. Imperium Rzymskie

Celem tego rozdziału jest przedstawienie dziejów starożytnego Rzymu. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- znajomość położenia geograficznego Rzymu i kierunków jego ekspansji,
- poznanie terminów związanych z dziejami starożytnego Rzymu,
- porównanie ustroju Aten z ustrojem Rzymu oraz wskazanie podobieństw i różnic pomiędzy nimi,
- ocena etyczna igrzysk rzymskich i porównanie ich z greckimi,
- przedstawienie cywilizacyjnych osiągnięć Rzymian,
- omówienie korzeni chrześcijaństwa,
- znajomość zasad funkcjonowania republiki i cesarstwa,
- przedstawienie związków pomiędzy historią polityczną a gospodarką i kulturą Rzymu,
- ocena wkładu Rzymu w kulturę i historię Europy,
- świadomość związków kultury śródziemnomorskiej z kulturą współczesną,
- lokalizowanie wydarzeń według ich następstwa w czasie,
- dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych,
- selekcja i synteza informacji.

Rozdział IV. Początki średniowiecza

W tej części programu uczniowie poznają początki epoki średniowiecznej. Zakładane osiągnięcia to:

- lokalizowanie na mapie państw omawianych w tekście,
- posługiwanie się poznanymi terminami,
- wyjaśnienie przyczyny podziału chrześcijaństwa na odrębne wyznania,
- przedstawienie charakterystycznych cech kultury Bizancjum,
- dostrzeganie związków między islamem, judaizmem i chrześcijaństwem,
- znajomość wpływu islamu na średniowieczną Europę,
- porządkowanie wydarzeń w kolejności chronologicznej,
- omówienie procesu kształtowania się państw średniowiecznej Europy,
- określenie wpływu religii na kulturę średniowiecznej Europy,
- omówienie zależności społecznych opartych na prawie lennym.

Rozdział V. Polska pierwszych Piastów

Rozdział ten dotyczy początków państwa polskiego i historii Polski za czasów pierwszych Piastów. Zakładane osiągnięcia uczniów są następujące:

- lokalizowanie na mapie siedzib plemion polskich oraz obszaru państwa polskiego za pierwszych Piastów,
- porządkowanie wydarzeń w kolejności chronologicznej,
- zestawianie wydarzeń z dziejów Polski z historią powszechną,
- rozumienie roli chrystianizacji w historii Polski,
- ocena znaczenia zjazdu gnieźnieńskiego dla rozwoju organizacji kościelnej i państwowej,
- omówienie genezy kryzysu państwa polskiego w połowie XI w.,
- ocena odbudowy państwa polskiego przez Bolesława Śmiałego,
- przedstawienie dokonań politycznych i militarnych Bolesława Krzywoustego,
- wskazywanie na mapie ziem wchodzących w skład poszczególnych dzielnic państwa polskiego.

Klasa II

Rozdział I. Polska i świat w XII-XIV wieku

Ta część programu przybliży uczniom problematykę związaną z wydarzeniami w Polsce i na świecie w XII–XIV w. Zakładane osiągnięcia uczniów to:

- wskazywanie na mapie obszarów objętych działaniami krzyżowców i kierunków ekspansji Mongołów,
- przedstawianie wydarzeń w porządku chronologicznym,
- poznanie terminów historycznych związanych z omawianą epoką,
- omówienie osadnictwa na ziemiach polskich,
- wyjaśnienie przyczyn i skutków rozbicia dzielnicowego,
- zestawianie wydarzeń z dziejów Polski i historii powszechnej,
- przedstawienie genezy i skutków wypraw krzyżowych,
- rozumienie roli zakonów rycerskich w okresie krucjat,
- znajomość negatywnych i pozytywnych skutków sprowadzenia Krzyżaków do Polski,
- omówienie wpływu Akademii Krakowskiej na rozwój kultury i organizację państwa Kazimierza Wielkiego,
- ocena roli Kazimierza Wielkiego w umacnianiu pozycji Polski w Europie.

Rozdział II. Społeczeństwo średniowiecza

Rozdział ten zawiera wiadomości dotyczące społeczeństwa średniowiecznego. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- poznanie kultury stanowej społeczeństwa średniowiecznego,
- wyjaśnienie istoty feudalizmu jako ustroju społeczno-prawnego,
- wskazanie różnic w warunkach życia przedstawicieli poszczególnych stanów,
- posługiwanie się terminami związanymi z podejmowanymi zagadnieniami,

- omówienie procesu kształtowania się nowego obrazu człowieka i świata w wiekach średnich,
- przedstawienie osiągnięć cywilizacyjnych średniowiecza,
- znajomość życia codziennego oraz tradycji i obyczajów mieszkańców średniowiecznych miast i wsi,
- omówienie roli Kościoła i religii w kształtowaniu średniowiecznego obrazu świata,
- przedstawienie średniowiecznych wzorców osobowych,
- znajomość charakterystycznych cech stylu romańskiego i gotyckiego oraz zabytków sztuki romańskiej i gotyckiej w Polsce.

Rozdział III. Polska i Europa w XV wieku

W tym rozdziale omówiono sytuację polityczną Polski i Europy u schyłku średniowiecza. Zakładane osiągnięcia uczniów to:

- wskazanie na mapie granic państwa polskiego i ziem wchodzących w jego skład,
- porządkowanie wydarzeń według następstwa w czasie,
- poznanie terminów związanych z omawianą epoką,
- omówienie genezy i skutków konfliktu z Zakonem Krzyżackim,
- wyjaśnienie przyczyn i znaczenia unii polsko-litewskiej,
- przedstawienie osiągnięć politycznych, militarnych, gospodarczych i kulturalnych Polski za pierwszych Jagiellonów,
- omówienie roli Władysława Jagiełły w umacnianiu państwa polskiego na scenie międzynarodowej,
- wyjaśnienie roli pierwszych Jagiellonów w rozwoju kultury w Polsce,
- przedstawienie nowych militarnych potęg: Moskwy i Turcji,
- scharakteryzowanie przyczyn konfliktów w Kościele katolickim oraz wojen husyckich.

Rozdział IV. Narodziny nowożytnego świata

Tę część podręcznika poświęcono wielkim odkryciom geograficznym i zmianom, które zaszły na świecie w ich wyniku. W rozdziale IV omówiono także zmiany światopoglądowe związane z epoką renesansu, zachodzące zarówno w Polsce, jak i w Europie. Zawiera on także informacje o kryzysie Kościoła i jego reformach w XVI w. Zakładane osiągnięcia uczniów są następujące:

- wskazywanie na mapie nowo odkrytych kontynentów,
- porządkowanie wydarzeń zgodnie z następstwem w czasie,
- poznanie i rozumienie terminów związanych z omawianą epoką,
- omówienie genezy, przebiegu i skutków odkryć geograficznych,
- wyjaśnienie znaczenia wielkich odkryć dla Europy i odkrytych terenów,
- omówienie wpływu odkryć geograficznych na zmiany światopoglądowe w Europie,
- przedstawienie związku między odkryciami geograficznymi a potrzebami społeczno-gospodarczymi,
- wskazanie charakterystycznych cech epoki odrodzenia,
- przedstawienie osiągnięć cywilizacyjnych renesansu,
- omówienie humanistycznej koncepcji życia,
- znajomość najwybitniejszych twórców europejskiego renesansu,
- porównanie światopoglądu średniowiecznego i renesansowego,
- opisanie cech charakterystycznych nowych wyznań,
- poznanie przyczyn reformacji i wybuchu wojen religijnych,
- wyjaśnienie roli Kościoła w walce z reformacją,
- przedstawienie skutków kontreformacji.

Rozdział V. Rzeczpospolita w XVI w.

Celem tej części programu jest poznanie przez uczniów dziejów Rzeczypospolitej w XVI w., a w szczególności jej specyficznego ustroju, jakim była demokracja szlachecka. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- posługiwanie się terminami historycznymi związanymi z omawianą epoką,
- wskazanie na mapie terenów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz miejsc bitew i terenów konfliktów z innymi państwami,
- omówienie ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej z uwzględnieniem wielości kultur, religii i narodowości,
- dostrzeżenie związków pomiędzy pozycją polityczną szlachty a jej potęgą ekonomiczną,

- porównanie demokracji szlacheckiej z demokracją ateńską,
- znajomość najwybitniejszych twórców polskiego renesansu,
- omówienie przyczyn i przebiegu pierwszych wolnych elekcji.

Rozdział VII. Wiek wojen

Rozdział ten dotyczy dziejów Polski i Europy w XVII w. Omawia powstanie nowych systemów władzy – monarchii parlamentarnej i absolutystycznej. Uwzględnia zagadnienia dotyczące wojen Polski z innymi państwami w XVII w. oraz kryzys Rzeczypospolitej. Zakładane osiągnięcia uczniów to:

- wskazanie na mapie Anglii, Francji i nowych potęg europejskich,
- poznanie i rozumienie terminów historycznych związanych z danym okresem,
- przedstawienie nowych sposobów sprawowania władzy – monarchii parlamentarnej oraz absolutyzmu,
- opis kultury czasów Ludwika XIV,
- porównanie osiągnięć Austrii, Rosji i Prus,
- przedstawienie przyczyn, przebiegu i skutków wojen prowadzonych przez Polskę w XVI i XVII w.,
- ocena postaw szlachty polskiej podczas konfliktów z Rosją i Szwecją,
- chronologiczne uporządkowanie konfliktów z Rosją, Szwecją, Turcją i Kozakami,
- przedstawienie kultury baroku i specyfiki polskiego sarmatyzmu.

Klasa III

Rozdział I. Polska i Europa w XVIII wieku

Ta część programu obejmuje wiadomości dotyczące sytuacji politycznej i kulturalnej w Polsce i na świecie w XVIII w. Zakładane osiągnięcia uczniów to:

- omówienie poglądów głoszonych przez filozofów doby oświecenia,
- wskazanie wśród osiągnięć twórców oświecenia wartości godnych naśladowania,
- scharakteryzowanie okresu panowania Wettinów w Polsce,
- opis stanu Rzeczypospolitej w I połowie XVIII w.,
- poznanie terminów historycznych dotyczących epoki,
- ocena postaci Stanisława Augusta Poniatowskiego,
- omówienie osiągnięć gospodarczych i kulturalnych w czasach stanisławowskich,
- wskazywanie na mapie ziem zajmowanych w czasie kolejnych rozbiorów Polski,
- przedstawienie programu reform,
- rozumienie znaczenia Konstytucji 3 maja,
- omówienie skutków powstania kościuszkowskiego,
- interpretacja tekstów źródłowych, np. Konstytucji 3 maja.

Rozdział II. Rewolucja w Ameryce i we Francji

Rozdział ten zawiera wiadomości dotyczące wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz rewolucji burżuazyjnej we Francji. Po zapoznaniu się z zagadnieniami uczniowie powinni umieć:

- scharakteryzować okoliczności powstania Stanów Zjednoczonych,
- przedstawić przyczyny rewolucji we Francji i obalenia monarchii,
- wyjaśnić wpływ haseł oświecenia na wydarzenia w Ameryce i Francji,
- omówić zasady Konstytucji Stanów Zjednoczonych i Republiki Francuskiej.

Rozdział III. Europa od Napoleona do Wiosny Ludów

W rozdziale przedstawiono sytuację w Europie i na świecie w okresie od objęcia władzy we Francji przez Napoleona Bonaparte do 1848 r. Uwzględniono również treści dotyczące rewolucji przemysłowej. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- wskazywanie na mapie terenów objętych działaniami Napoleona,
- posługiwanie się terminami historycznymi,
- wyjaśnienie roli Napoleona w tworzeniu nowego ładu w Europie,
- ocena znaczenia wojen napoleońskich dla rozprzestrzenienia się idei wolnościowych w Europie,
- dostrzeżenie złożoności sprawy polskiej na tle polityki zagranicznej Napoleona,

- wskazywanie na mapie zmian spowodowanych kongresem wiedeńskim,
- omówienie postanowień kongresu wiedeńskiego,
- wyjaśnienie zasad ładu europejskiego po kongresie wiedeńskim,
- przedstawienie roli wynalazków w przyspieszeniu rozwoju cywilizacyjnego Europy i świata,
- znajomość następstw rewolucji przemysłowej,
- omówienie genezy nowych idei społecznych,
- porównanie i ocena nowych idei społecznych,
- wskazanie różnic w celach powstań i rewolucji europejskich,
- określanie roli powstań w kształtowaniu się świadomości narodowej,
- omówienie osiągnięć i porażek walczących narodów i grup społecznych.

Rozdział IV. Ziemie polskie w okresie powstań narodowych

Celem tego rozdziału jest przedstawienie wydarzeń na ziemiach polskich w okresie powstań narodowych. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- wskazywanie na mapie zmian terytorialnych po kongresie wiedeńskim oraz po powstaniach,
- posługiwanie się terminami historycznymi,
- opis ziem polskich po kongresie wiedeńskim,
- przedstawienie genezy i przebiegu powstań na ziemiach polskich w XIX w.,
- ocena skutków powstań,
- rozumienie roli Wielkiej Emigracji i przedstawienie jej najwybitniejszych twórców,
- wskazanie przyczyn i skutków wystąpień w latach 1846–1848,
- omówienie sytuacji w Królestwie Polskim przed powstaniem styczniowym,
- ocena wpływu sytuacji w Królestwie Polskim na decyzję o rozpoczęciu powstania styczniowego,
- omówienie skutków i znaczenia powstania styczniowego,
- zrozumienie związku pomiędzy rozwojem uprzemysłowienia a coraz silniejszą identyfikacją narodową,
- omówienie polityki Rosji wobec Polaków po powstaniu styczniowym,
- wskazanie podłoża ruchu robotniczego, narodowego i ludowego na ziemiach polskich,
- opis sytuacji ludności żydowskiej na ziemiach polskich (asymilacja),
- omówienie rozwoju przemysłu i nowoczesnego rolnictwa na ziemiach polskich,
- określenie różnic między romantyzmem i pozytywizmem,
- znajomość przedstawicieli literatury i sztuki romantyzmu oraz pozytywizmu.

Rozdział V. Polska i świat w II połowie XIX wieku

Rozdział ten ukazuje procesy zjednoczeniowe i zmiany światopoglądowe zachodzące w II połowie XIX w. Zakładane osiągnięcia uczniów dla tej części programu są następujące:

- wskazywanie na mapie omawianych państw i ich terytoriów,
- poznanie i rozumienie terminów historycznych,
- omówienie genezy, przebiegu i skutków zjednoczenia Włoch i Niemiec,
- zrozumienie wpływu kapitalistycznych stosunków społecznych na dążenia zjednoczeniowe,
- omówienie oddziaływania idei wolnościowych i nacjonalistycznych na kształtowanie się świadomości narodowej,
- wyjaśnienie polityczno-społecznego i gospodarczego podłoża wojny domowej w Ameryce,
- uzasadnienie wpływu zniesienia niewolnictwa na zwycięstwo Północy nad Południem,
- przedstawienie głównych cech polityki kolonialnej mocarstw,
- określenie wpływu rozwoju przemysłu na powstanie nowoczesnego kolonializmu,
- wskazanie zależności między rozwojem gospodarczym świata a postępem w nauce,
- przedstawienie nowych programów demokratycznych i ich wpływu na życie codzienne ludzi.

Rozdział VI. I wojna światowa

Celem tego rozdziału jest przedstawienie genezy, przebiegu i skutków I wojny światowej. Zakładane osiągnięcia uczniów są następujące:

- wskazanie na mapie omawianych państw i ich terytoriów,
- poznanie i rozumienie terminów historycznych,
- omówienie genezy i przebiegu I wojny światowej,

- rozumienie wpływu sytuacji w Europie na wybuch wojny,
- przedstawienie przyczyn i skutków rewolucji w Rosji,
- porównanie propagandy bolszewików z realiami ich polityki,
- wskazanie powojennych zmian na mapie Europy i świata,
- ocena sytuacji na świecie po traktacie wersalskim,
- omówienie działań Polaków w trakcie I wojny światowej,
- przedstawienie sprawy polskiej podczas I wojny światowej,
- znajomość roli wybitnych Polaków w czasie wojny.

9. PROPONOWANE FORMY KONTROLI ORAZ METODY OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Forma kontroli to typ zewnętrznej organizacji procesu sprawdzania postępów ucznia lub rezultatów jego pracy. Można wymienić następujące rodzaje form kontroli:

a) ze względu na ich organizację:

- indywidualne (głównie odpytywanie),
- frontalne (sprawdziany pisemne),
- kondensacyjne (klasa wykonuje zadania pisemne, a w tym czasie kilku uczniów jest odpytywanych);

b) ze względu na ich miejsce w procesie dydaktycznym:

- bieżące (odbywające się na każdej lekcji),
- sporadyczne.

Uczeń gimnazjum wymaga regularnego odpytywania lub stosowania innej formy sprawdzania wiedzy, ponieważ trudno jest mu opanować duże partie materiału. Dlatego na tym etapie edukacyjnym należy pamiętać, aby kontrola przebiegała w sposób systematyczny. Przy wykorzystywaniu różnych form kontroli warto zadbać o indywidualizację nauczania – zbyt trudne lub zbyt łatwe zadania mogą zniechęcać ucznia. Kontrola i ocena jego osiągnięć musi ponadto dotyczyć zagadnień omawianych na lekcji i obejmować nie tylko wiedzę, lecz także umiejętności, stopień rozumienia procesów i zjawisk historycznych oraz zdolność myślenia przyczynowo- skutkowego.

Wśród metod kontroli osiągnięć ucznia można wskazać:

- odpowiedź ustną (np. rozmowa nauczyciela z uczniem, swobodne wypowiedzi uczniów, podsumowanie przez ucznia fragmentu lub całej lekcji, dyskusja w klasie),
- kontrolę pisemną (np. rozprawka, sprawdzian pisemny, test sprawdzający wiadomości i umiejętności, portfolio),
- pracę z książką (uczeń analizuje zawarte w publikacjach teksty, mapy, infografiki, tworzy schematy, wykresy, tabele, ilustracje),
- kontrolę graficzną (uczeń przedstawia graficznie przebieg procesów – tworzy schematy, wykresy czy szkice i równocześnie je omawia),
- referaty i odczyty na forum klasy lub szkoły.

Obowiązkiem każdego nauczyciela jest zapoznanie młodzieży z systemem oceniania na początku roku szkolnego. Uczniowie muszą wiedzieć, czego będzie dotyczyć kontrola i w jaki sposób zostanie przeprowadzona. Konstruując system oceniania, trzeba pamiętać o składowych oceny – wiedzy i umiejętnościach. W przypadku przedmiotów społecznych należy także zwrócić uwagę na duże znaczenie aspektu wychowawczego. Nauka historii powinna dotyczyć takich kwestii, jak wartości, patriotyzm oraz odpowiedzialność za losy narodu i państwa.

Umiejętności ucznia można pogrupować w następujący sposób:

- umiejętność publicznych wystąpień (np. na forum klasy lub szkoły),
- umiejętność pracy w grupie,
- aktywność na lekcji.

Proponuje się sprawdzenie umiejętności publicznych wystąpień ucznia poprzez ocenę jej następujących elementów:

a) umiejętność wyjaśniania i kojarzenia faktów:

- logiczne kojarzenie faktów i właściwe objaśnianie zagadnień,
- wysnuwanie właściwych wniosków, formułowanie ocen w poprawny sposób,
- wyrażanie własnej opinii na dany temat,
- uzasadnianie i obrona swojego zdania;

b) styl wypowiedzi:

- posługiwanie się pełnymi i zrozumiałymi zdaniami,
- bogate słownictwo,
- brak błędów językowych i składniowych,
- artykułowanie słów odpowiednio głośno, wyraźnie i we właściwym tempie,
- wypowiedzianie się w sposób płynny,
- mówienie z zaangażowaniem;

c) styl wystąpienia:

- brak nadmiernej ekspresji i gestykulacji,
- przyjmowanie odpowiedniej postawy ciała,

- współgranie mimiki i gestów ucznia ze stopniem jego zaangażowania w wypowiedź.

Proponuje się sprawdzenie umiejętności pracy w grupie poprzez ocenę jej następujących elementów:

a) podział zadań:

- członkowie zespołu równomiernie dzielą się pracą,

- każdy uczeń, choćby w minimalnym stopniu, uczestniczy w realizacji zadania wykonywanego przez drużynę;

b) podejmowanie decyzji:

- każda osoba ma prawo głosu,

- opinie wszystkich członków grupy są równoprawne i uwzględniane w podejmowaniu decyzji końcowej,

- mało aktywni uczniowie są zachęcani do wypowiedzi przez pozostałe osoby;

c) stopień zgodnego współdziałania w grupie:

- umiejętność skutecznego rozwiązywania konfliktów,

- wzajemne wysłuchiwanie swoich argumentów przez osoby z danej drużyny,

- zachowywanie podstawowych zasad kultury, nawet w czasie sporów;

d) postawa podczas pracy:

- grupa jest skupiona na zadaniu, które ma wykonać,

- wszyscy uczniowie należący do zespołu są zaangażowani w osiągnięcie wspólnego celu,

- osoby wchodzące w skład drużyny dbają o dobrą jakość rezultatów pracy.

Proponuje się sprawdzenie stopnia aktywności ucznia w czasie lekcji poprzez ocenę:

a) częstotliwości zgłaszania się do odpowiedzi na zadane przez nauczyciela pytania lub w wypadku wykonywania zadania pisemnego;

b) stosunku ucznia do poruszanej tematyki:

- w ogóle nie interesuje się tematem,

- biernie uczestniczy w lekcji – jest przede wszystkim obserwatorem, czyli wie, czego dotyczy temat, ale uaktywnia się tylko na wyraźne polecenie nauczyciela,

- aktywnie uczestniczy – sam, nie będąc zachęcany przez nauczyciela, wykazuje inicjatywę – zadaje pytania, zabiera głos, dyskutuje;

c) wykazywania się ponadprogramową wiedzą i dociekliwością (np. przynoszenie na lekcje materiałów pomocniczych).

Po cyklu zajęć (pierwszym semestrze lub na zakończenie roku szkolnego) nauczyciel oceniając wiedzę i umiejętności ucznia, może wykorzystać proponowane kryteria oceniania odnoszące się do sześciostopniowej skali ocen:

Stopień celujący (6)

Uczeń wykazuje się wiedzą i umiejętnościami na stopień bardzo dobry, ale ponadto dysponuje wiedzą wykraczającą poza treści obowiązkowe. Osiąga sukcesy w konkursach szkolnych i pozaszkolnych (np. w olimpiadach historycznych). Bierze czynny udział w życiu szkoły, wykazuje się aktywną i prospołeczną postawą, np. pomagając słabszym koleżankom i kolegom w nauce.

Stopień bardzo dobry (5)

Uczeń samodzielnie wyjaśnia najważniejsze terminy i zagadnienia, a także prezentuje wątki poboczne omówionych tematów - opanował więc pełen zakres wiedzy i umiejętności przewidzianych w danej klasie. Logicznie kojarzy fakty. Formułuje własne opinie i wnioski oraz potrafi przekonująco uzasadnić swoje zdanie. Posługuje się bogatym i poprawnym językiem, słowa artykułuje w sposób wyraźny. Dbą o styl wystąpienia. Aktywnie współpracuje z grupą, zachęca inne osoby do aktywności oraz troszczy się o dobrą jakość efektów pracy drużyny. Wykazuje inicjatywę, nie będąc zachęcany przez nauczyciela. Bierze aktywny udział w życiu klasy.

Stopień dobry (4)

Uczeń samodzielnie wyjaśnia najważniejsze terminy i zagadnienia oraz wykonuje zadania złożone. Potrafi kojarzyć fakty, formułować własne opinie i wnioski. Dbą o styl wystąpienia. Z zaangażowaniem pracuje w grupie i zachęca inne osoby do aktywności. Często sam zgłasza się do odpowiedzi.

Stopień dostateczny (3)

Uczeń potrafi z pomocą nauczyciela wyjaśnić najważniejsze terminy i zagadnienia oraz wykonać typowe zadania o średnim stopniu trudności. Potrafi kojarzyć niektóre fakty. Nie popełnia zbyt często błędów składniowych ani językowych. Aktywnie współpracuje z grupą, czasami sam zgłasza się do odpowiedzi.

Stopień dopuszczający (2)

Uczeń potrafi z pomocą nauczyciela wyjaśnić niektóre z terminów i zagadnień omówionych na lekcjach oraz wykonać najprostsze zadania. Nie potrafi kojarzyć faktów. Posługuje się ubogim słownictwem. Popołnia liczne błędy językowe i składniowe. Nie unika współpracy z grupą, ale nie wykazuje się własną inicjatywą. Uaktywnia się tylko na wyraźne polecenie nauczyciela.

Stopień niedostateczny (1)

Uczeń nie potrafi wyjaśnić najważniejszych terminów ani zagadnień omówionych na lekcjach, nie jest w stanie wykonać najprostszyc zadań, nawet z pomocą nauczyciela. Nie interesuje się tematyką zajęć oraz nie współpracuje z grupą.